

Phenomena
Octaua
Sphæra

ultra & totidem citro uariari: Albategno annis *LX*. partē unam ad orientē procedere: Al-
phragano centum existimantibus. Ipsiū autē octauæ sphaeræ Phenomena, quæ nos imagi-
nes uocamus, *XLVIII*. esse Arati Hygini Ptolemæiq; autoritate palam est. In quibus con-
tinētur astra fixa. *M. XXXII*. Ex his *CCC LX*. uersus Boreā extra Solis uiam figuras *XXI*.
constituunt, uidelicet Vrsam maiore & minorem, quæ Cynosura uocant. Inter hæc serpentē
mediū. Deinde Cepheum, Cassiopeam, Coronam, Hercule, Olorē ledaum, seu uulturē ca-
dentē: Pleiades, Arctophylacē, siue Bootem, siue arcturū: Perseum cū Gorgonis capite, Au-
rigam siue Agitatorē, Ophiuchum siue Anguitenentē, alterū anguē, Sagittam, Aquilā, Del-
phinum, Equum primū, equum secūndum, Andromedā, Deltacon, Triangulum. Stellæ uero
CCC XLVI. in ipsa uia Solis *XXII*. Zodiaci signa constituunt. Reliquæ *CCC XVI*. ad au-
strum cōstituta. *XV*. faciunt figuras, uidelicet magnū Cetū, deinde Orionem cum gladio,
Nilum uel Eridanū fluuiū, Leporē, Canem maiore, Canem minore, siue Caniculā: Argo
nauiū, Aram, Craterē, Coruū Apollineum, Chironē Centaurū, Hydram, Thuribulū, Au-
strale sertum, Piscem Australē. Sunt itē alia plura extra normam astra, quorū Canones igno-
rantur. Illud postremo non ignorandū, minimū in cœlo astrum uniuersa terra longe maius
esse compertū. Instrumenta Mathematica, alij alia inuenerūt, ut author Vitruuius. Berofus
Chaldaus scaphem siue hemisphaerium, Aristarchus Samius discum in planitie, Eudoxus
astrologus Arachnē, Apollonius Paretinum, Archimedes sphaerā & cylindrū. Ptolemaeus
omnia interpollauit. Nec astrolabiū alterius putauerim inuentum: quamuis Hali Abraamo
referat. Posteriores uero ex multis instrumentis simul ordinatum constituerūt uti apparet.
Nam ex quadrante constat & aranea & dioptra, quanq; quadrantē Israelis uocatū Iacob He-
braei adsignent. Hoc in annulo nuper insculpsit Bonetus medicus è prouincia Rabi He-
braeorum, qui nunc urbē obequitat: miro artificio rem totam tam breui spatio cōplendo.

Instrumenta
Mathematica

AD IULIUM II. VRBIS RO-

MAE EPISCOPVM SANCTISS. R. VOLATERRANI COM-
MENTARIORVM VRBANORVM LIB. XXXVI.
ARISTOTELICA.

Philosophia
diuisio

RPLICATIS reliquarū artium fundamentis, restat parens
omniū ac princeps philosophia, quam tantū subodorari torpen-
tis atq; inepti, tractare etiam temerarij fortasse fuerit, quum eius
enarratoribus præclaris sint omnes refertæ bibliothecæ. Itaq; ni-
hil mihi potius uisum, quàm eius me præsidis autoritate tue-
ri: nec tantulum ab eiusdem abscedere uestigijs: quapropter hæc
Aristotelica periphrasata quocunq; modo ex uarijs utriusq; fa-
cultatis authoribus uoluminatim in tris libros, more paraphra-
stæ conieci: sic enim inscribi malui, quādo quisquilijs ex eo tan-
tum legimus: penitiora uero illis reliquimus, qui hæc gryphis
Cleantheis aut tendiculis Chryssippeis ne dicam Ockanicis aut
Raimundeis excarnificant: quod æquius à me tolerandū, qui hæc quasi Isagogica ac progym-
nastica grāmaticis & oratoribus eius expertibus lectionis dicaui. Quibus Papa beatissi-
me Mariū fratrem fas adhibere fuerat, ut qui ab ipsis unguiculis hunc philosophū consecra-
tus, iam nūc ferē cū tota ipsius familia in compedibus habeat, si per uigilē curā uaticanæ ba-
silicæ, quā ei nuper delegasti, licuisset. Nec is nūc primū tyro inter tuos manipulares, adeoq;
ante hos annos tuam dignitatē te absente tutatus est, ut difficilissimis temporibus sacri officij
tui decus & autoritatē, quo ad eius fieri potuit, minime labefactari sit passus. Sed rem iam
prosequar institutā. A partitione igitur auspicandū: Totius enim disciplinæ huius ratio, ut
ait Simplicius, in practicā ac theoricā diducitur. Finis alterius uerū, alterius bonū. Prima
rursus in Ethicā, Oeconomicā, & Politicā diuiditur: ac omnis legibus & formulis constat:
quibus & nos ipsos & domū & Remp. regimus. Theorica in Logicā, Physicā, Mathesim,
& Metaphysicā. Logica uerū à falso distinguit. Physica in rebus uersatur & hypostasi
& mente

& mente in materia consistentibus. Metaphysica siue Theologia in rebus & hypostasi & mente & materia secretis, Mathesis uero inter utranque sita rebus in mente, sed non hypostasi à materia secretis, ueluti numeri & figura. Neque quouis numerus siue triangulus sine materia subsistere ullo pacto potest: sed aut in ligno, aut in lapide, aut in are hypostasim habet. Mentem uero aut cogitatione poterunt à materia secerni. Vnde Mathesis, ut placet quibusdam, dicta quasi metathesis, id est, transpositio & quodam modo transitio per res quæ in materia sunt ad eas quæ sine materia. Mathesis enim omnis quantum considerat, siue continuū, siue discretum. Continuū id est, cuius partes communem aliquē locum attingunt: uidelicet punctū terminus est mediæ partis lineæ, & reliquæ mediæ principium. Discretum, cuius partes aliquē communem locum minime contingunt. Vt tria quatuor sex per se diuisa sunt unitatibus. Rursus discretū aut est per se simplex, ut par aut impar numerus, in quo Arithmetica uersat: aut aliud respicit: ut duplum, epitritum, sesquialterū, in quo Musica consistit. Quantum item continuum aut immobile, sicuti terram Geometria, aut mobile, ut est cælum Astrologia metit. His breuiter enarratis ab ipsis moribus auspicari oportere iuuentutem, quæ philosophiæ ad dicitur, idem author adhortatur, quum frustra scientiæ naturalis aut diuinæ meditationem tentemus, nisi prius cupiditates animi prauas abiciamus.

Mathesis

Continuum
Discretum

IN ETHICA

MNIS ars, omnisque doctrina, actio quoque, & electio bonū aliquod ut finē appetere uidentur. Finium autē aliqui sunt artes, aliqui præter artes opera quædam restantia. Quorum uero restant opera, ea sunt artibus potiora, ut medicinæ sanitas, & militaris uictoria. Finis autē eorum qui propter se expetitur: alia uero propter ipsum hoc erit summū, hoc est humanum bonū ac politice scientiæ finis: quæ quamuis sit unius hominis pariter & ciuitatis, perfectius tamen ciuitati contingit. Ex quo prudentia condendæ legis in ea principatū inter agibilia continet, quod hæc ceteris artibus præcipiat. Quumque triplex sit uita, Voluptaria, actiua, & contemplatiua, Prima beluarum est: ultima rerum cognitioni: mediæ moralis cōuenit uirtuti: quæ uti fiat traditur, non uti sciatur tantū. De qua sermo nō exactus neque apodicticus erit: quū de singulis scientia nō existat ob officiorū artiumque humanarū uarietate. Felicitas tamen deprehendetur, si officiū hominis idem & summū bonum definiat. Est enim quoddam propriū hominis officiū, sicuti reliquorū artificū: hoc est, animi actio secundū uirtutē. Si plures uirtutes, secundū optimam & in uita longa. Nā una irundo uer non facit, neque una linea geometram: sic neque una dies, neque breue tempus beatū aut felicem. Non requirenda causa in omnibus similiter. Sat erit in quibusdam, quantum rei patitur natura, eum qui docetur, causas exquirere. Nā principia quædam inductione sunt, quædam sensu: & alia item aliter: uidetur autē principium esse plus quam dimidium: ueritatē namque congruunt omnia, mendacio celeriter uerū abscedit. Trifariā bona diuiduntur: externa, corporis, animi: hæc ultima potiora & proprie bona dicuntur: nihil enim firmius quam actiones animi secundum uirtutē, quæ scientiis ipsis stabiliores existunt. Itaque qui eas admauerit, uir bonus ac grauis fuerit: nec uoluptate secundū uulgus indigebit, quū magna per se fruatur. Sed agat necesse est, quare & dormiens & nihil agens felix esse nō poterit: haud aliter quam in Olympia non fortissimi, sed qui certant, coronantur. Præterea rem hæc, ut diuinā, ac omnium optimā, non ex fortuna sed ex dei munere ac nostra diligentia, exercitationeque paramus, perfectā utēdo ratione: ex quo neque bruta, neque pueri, nisi forte ob spem, felices esse nequeunt. Felix insuper nunquam miser esse poterit: etiam si in Priami calamitates incidit: licet nō omnino beatus. Nā & corporis & externis bonis ad perfectā felicitatē opus esse palam est, quod per ea quasi per instrumenta egregie multa faciamus: neque agi præclara possint ab eo cui defunt facultates. Quapropter Solonis opinionem confutat, qui dicebat, quod nemo beatus ante obitū dici supremamque funera debet: primo quod (ut supra narratur) aduersa fortuna minime felicitatē tollit: deinde quod post mortē nulla felicitas, quum ea in actione qua defunctus priuat, consistat. Sed neque beatus quia fuerit in uita, quod res aduersæ proximorū ad eum uel extinctum pertineant, si & illæ uiuo nocebunt. Post hæc autem felices à miseris dimidio uitæ, hoc est, somni tempore nihil distare: est enim somnus animi ocium. Animæ partes rationales & irracionales: hoc ultimū uegetabile minime rationis particeps: alterū uero in intellectu & appetitu, qui tantum particeps rationis fuerit, quantum illi obtemperauerit. In hoc tanquam in subiecto habitus uersantur morales. In intellectu autem ingenium, sagacitas, memoria,

Voluptaria
uita

Actiua

Contemplatiua

Officiū ho-

minis idem

summum bo-

num

Triplicia

bona

Partes animæ

moria, solertia, & huiuscemodii uirtutes. Quumq; de moralibus agatur, nec ingeniosus, neq; solers, sed modestus, iustus, pius tantum felix extiterit. Libro ij. Duplici existente uirtute, intellectiua & morali: prima ex preceptore plus habet augmenti. Ideo & experientia indiget & tempore. Moralis uero ex consuetudine (unde nomen est ei) procedat oportet. Ex quo manifestum quod illa nobis à natura non est: nihil enim quod à natura sit aliter assuescit, ut lapis deorsum, ignis ad superna tendens. Præterea ex similibus actibus habitus fiunt, & corrumpuntur, ut bene citharizando boni, male autem mali efficiuntur citharædi. Eadem de iustis & iniustis ratio adsuescendo. Non ergo ex natura quæ ad opposita uim non habet. Igitur neq; natura, neq; præter naturam est uirtus moralis. Versatur autem circa uoluptates & dolores. Etenim ob uoluptatē improba admittimur, & ab honestis ob dolorē absterremur. Tria sunt quæ in animo gignunt: affectus, quos Græci πάθη uocant: potentia, & habitus. Affectus uocat dolore gaudioq; & his similibus affici. Potentias per quas gaudere, dolere, irasci habiles aptiq; sumus. Quorum neutrum est uirtus, relinquitur ut sit habitus, per quos erga affectus bene ac male nos habemus. Quumq; in artibus scire tantum sat existat, in his & scire, & eligere, tum perseueranter agere oportebit. Virtus igitur est habitus electius in medio consistens, quo ad nos ratione terminata. Quo ad nos uidelicet, quando, & in quibus, & erga quos, & cuius causa, ut oportet. Nam est medium rei quod æqualiter distat ab extremis: ut ex decem minis sex distat æqualiter à medijs. Non enim si cui decem minas comedere multum est, duas autem parum, ludi magister sex ei tradet. Nam ueterano parum: tyroni uero nimis fuerit. Nā sicut se habet robur tyronis ad ueteranum, sic se habere debet cibus. Hoc mediū difficile inuenire. Nam malum quidem infinitum est. Bonum autem ut finitum, ut Pythagorici tradunt. Virtutis quoq; una uia: uitiorum multæ. Extrema medijs ac inter se contraria sunt. Extremorum item alterum magis ac minus medio contrariū: ut timiditas magis quam audacia fortitudini opponitur. Ex parte autem nostra ea magis contraria uidentur, ad quæ proniores sumus. Remedium ut alteri extremorum contrario propendamus, tanquam qui ligna flexa rectificant: ut dicitur apud Homerum Odyss. xij. Vlyssi ex monitu Circes. τὸ πῦρ μὲν καπνὸς καὶ κλίματ' ἔκτορος ἔργε νῆα. Hoc procul à fumo fluctu quoq; diripe nauem. Id maxime adsequemur, si diligentiam adhibuerimus, ac maxime à uoluptate abstinuerimus: ut itē apud eundem poetam de Sirenibus. Σφηνῶν μὲν πρῶτον ἀνώγει διαπεσιάων εὐδόγοι ἀλεύαδς, καὶ λαμῶν ἀνδρμόεντα. Et rursus Σφηνῶν μὲν πρῶτον ἀπίξεαι, αἰετὰ τε πάντας Αἰθρώπων δέλγισι, ὅλας σφέας εἰσαθήκηται. Enumerat deinceps uirtutes. Fortitudo media inter timiditatem & audaciam. Temperantia inter intemperantiam, & ἀνασθησίαν, id est, insensibilitatem. Liberalitas inter auaritiam & prodigalitatem. Magnificencia circa sumptus magnos. Cuius defectus μικροπρεπὸν, id est, paruus decor & infra dignitatem cuiusq;: ac ψηροκαλόν. Leonardus hæc duo modicitatem & uulgarem uentositatem conuertit. Magnanimitas in magnis honoribus inter ἀχανότητα, id est, uastitatem potius quam uentositatem: & μικροψυχία, id est, pusillanimitatem. In medijs honoribus non inueniuntur extremorum nomina: potest tamen dici philotimus, id est, ambitiosus, & Aphilotimus, id est, procul ab ambitione siue remissus. Mansuetudo inter iracundiam, & ἀσργισίαν, id est, segnitiam: etsi dici potest inirascibilitatem. Veritas siue grauitas inter Ironiam & ἀλαζονίαν, id est, iactantiam. Eutropelia, quam leporem dixerim potius quam comitatem: inter rusticitatem & scurrilitatem. Amicitia, ea quæ in uerbis tantum, cum de altera in VIII. dicatur, inter adsentatorem & dyscolum, id est, contentiosum siue difficilem. Verecundia quamq; adfectus non uirtus ponitur, tamen laudatur, ac inter impudentem & attonitum collocatur. Nemesis (quæ indignatio conuersa est, uidelicet erga improbitatem) inter inuidiam & ἐπιχαρειακία, id est, malum gaudium, siue malorum gaudium. Libro iij. De uoluntario, electione, consultatione, uoluntate, ac fortitudine differit. Videntur illa inuoluntaria, quæ per uim uel ignorantiam perpetrantur. Violentū est, cuius principium extra tale est, in quo agens uel patiens nihil confert, uelati si tracti aliquo seramur. Quæ autem metu maioris mali fiant: inuoluntaria quidem non sunt, quod agendi principium in nobis sit: nec tamen per se uoluntaria, quod nemo sponte tale quid faceret. In huiuscemodii casibus trium generum homines. Primi laudantur, qui pro honestissimis laboriosum aliquid minime subterfugunt. Secundi uenia digni qui subterfugunt. Tertij penitus damnandi qui iussi mala perpetrant, cum extrema omnia potius pati deberent, ut Alcmeon apud Euripidē, qui patre impulsore matrem occidit. Quod per ignorantiam fit, non omnino uoluntarium, sed

Affectus
Potentie
Habitus

Virtus quid
De medio
Inueniendo

Homerus

Deinceps
uirtutes

Eutropelia

Nemesis
media

ἐπιχαρειακία
Inuidia
De uoluntario

Alcmeon
Per ignorantio
nem agere

Voluntarium
quod est ignorantem
quod facere oportet
quod in eius
quod est, quod per
quod quidem & ea
quod spontaneū
quod Græcos. Præ
quod in opinio est. C
quod in ueram
quod. Electio autem con
quod illa per quæ ea
quod in possunt. Et quoni
quod est inuestigatio
quod in consultam
quod orator, ut persuas
quod in inuenit
quod si de pa
quod & hic actus
quod quidem satis. V
quod apparentes bo
quod. Multitudinē
quod in suborta quide
quod tarditas aliq
quod est em dicere
quod pena uel ma
quod qui medico
quod non potest sic ha
quod dicere non est, ex
quod uirtute uiderur qui
quod eundem. Aristot. fall
quod circa timores & audac
quod tam illam repente ab
quod tem oppetere ob fugie
quod aut metus causa pericu
quod procul à pugna adipe
quod dicebat fortitudinem e
quod ob quam causam imbe
quod etiam ob successum rer
quod sint etiam quidamq; bon
quod quam à uoluptate ab
quod tione tactus & gustus.
quod bro iij. De Liberalitate
quod in sumptu consisten
quod sunt dare quibus opo
quod bene accipere sit. ac p
quod si gratia detur & hilar
quod in animo dantis ea con
quod nec acceptam custodia
quod in theatralis pompe lu
quod in quibus magis q
quod magnificum esse non p
quod circa magnos honores

sed illud uoluntarium, cuius postea nos minime poenitet. Præterea si propriissima ac principalissima ignorentur, ut quid est aut cuius gratia. Aliud enim per ignorantiam aliquid agere, aliud est ignorantem esse. Ebrius & iratus ignorantes faciunt. Ignorat enim omnis flagitiosus quid facere oportet. Itaque Pyttacus duplici poena mulcebat ebrium, qui facinus aliquod admisisset, quod in eius fuisset potestate ebrium non esse, deinde ob malum perpetratum. Electio, id est, ἡγοαίσις uoluntarium apparet esse. Non item omne uoluntarium electio. Nam repentina quidem & ea quæ à pueris fiât uoluntaria profecto sunt: electionem uero non habent. Rectiusque spontaneum dicimus in beluis & pueris, quod uoluntarium, id est ἐκδοσιον καὶ βελκτόν secundum Græcos. Præterea electio non est eorum quæ fieri nequeunt: ut uelle immortalitatem: neque item opinio est. Opinio enim magis circa omnia quæ supra nos, quam quæ in nobis sunt: distinguaturque in ueram & falsam. Electio uero in bonam & malam: postremo uoluntas finis est magis: Electio autem eorum quæ sunt ad finem, ut sanos nos esse uolumus & felices. Eligimus autem illa per quæ ea consequamur. Electio igitur est consulta adfectatio eorum quæ à nobis fieri possunt. Et quoniam electionem consultatio præcedit: de consultatione differit. Diciturque quod est inuestigatio de his quæ à nobis fieri possunt, quorum incertus euentus. Neque enim de finibus consultamus, sed de his quæ sunt ad finem: medicus non consultat, ut sanum faciat: neque orator, ut persuadeat: neque gubernator, uti bene Remp. instituat: sed uenitur ad primam causam, quæ in inuentione ultimam est. Nam quod ultimam in resolutione, primum in generatione. Verbi gratia, si de pace tractandum, media sunt, oratores mittendi, & propter hoc senatus cogendus, & hic actus ultimus quidem in consultatione, primus in executione fuerit. Et de electione quidem satis. Voluntas igitur est eius qui est finis. Sed finem alij quidem boni uidentur esse, alij apparentes boni. Re uera boni tantum uoluntas est, uir enim studiosus singula recta iudicat. Multitudinem uero uoluptas, & sua libido decipit, ut licet bona non sint, ei uideantur, ut sanis salubria quidem sunt quæ re uera sunt, ægrotis autem alia. Præterea neque ignorantia, neque ingenij tarditas aliquem excusat, cum nullus ignorare debeat, qui ex actibus habitus sint. Absurdum est enim dicere grassantem non esse iniustum esse, neque flagitia patrantem flagitiosum. Quin ea punitur poena uel maxima iniustus, ut habitu iam facto, si iuste uelit agere non possit. Sicuti ægrotus qui medico non obtemperauerit, in ualitudinem incidit: & semel demissus lapis reuerti non potest: sic flagitioso cui licebat ab initio talem non esse, post longam consuetudinem respiscere non est, ex quo fit ut nolens peccet. Et hoc docens Aristoteles tacite Platonem confutare uidetur qui dicebat, Nemo nolens improbus, neque inuitus felix. Quorum alterum secundum Aristot. falsum est, alterum satis uerisimile. Deinceps de fortitudine differit, quæ circa timores & audacias uersatur. Fortis proprie dicitur circa honestam mortem, & quæcumque illam repente afferunt. Ira honesta cum ratione maxime fortitudinem adiuuat. Mortem oppetere ob fugiendos labores non fortis, sed mollis potius animi est. Item qui pudoris aut metus causa pericula subit, non proprie fortis, sicut apud Homerum Hector. Si quem ego procul à pugna adspexero, non ei sat erit aufugere aut cauere. Socratem deinde confutat, qui dicebat fortitudinem esse scientiam rei militaris, ac in arte potius quam in animo consistere: ob quam causam imbelles fortiores esse quandoque quam audaces. Post hæc dicit confidentes etiam ob successum rerum non proprie fortes esse: confidunt enim solitæ fortunæ, cum & timidi sint etiam quandoque bona spe. Difficilius laboriosa pati quam aggredi difficilia: Et tristitia sustinere quam à uoluptate abstinere. Post fortitudinem de temperantia pauca narrat, quæ in delectatione tactus & gustus, in alijs uero improprie dicitur. Sed de hac plenius in sequentibus. Libro iiii. De Liberalitate in principio differit, quæ circa pecuniam mediocritas est. Cuius uirtus in sumptu consistere uidetur. Nam custodia magis possessio est. Magis igitur liberalitas fuerit dare, quibus oportet: quam non accipere unde non oportet. Quod magis uirtutis bene dare, quam bene accipere sit, ac pulchra facere quam à turpibus abstinere. Sed habet cautiones: ut honesti gratia detur & hilariter ac secundum facultates. Non enim in multitudine datorum, sed in animo dantis ea consistit. Illud uero non facile, ut liberalis quisque dicatur, cum non accipiat, nec acceptum custodiat. Dein de magnificentia, quæ in magnis sumptibus consistit, uidelicet in theatralis pompæ ludis, epulis publice, templis, in domestica quoque ac sumptuosa supellectile, in quibus magis quaritur operis pulchritudo, quam quid constet. Ex quo palam est pauperem magnificum esse non posse. Extrema eius supra libro secundo enarrata. Magnanimus quoque circa magnos honores, qui maximum est inter externa bona, dijsque tribuitur. Quapropter

AA } bonum

Ebrius & iratus ignorantes agunt.

De electione Spontaneum & uoluntarium Opinio

De consultatione

Quod ultimam in resolutione, primum in generatione.

Boni tantum uoluntas Malo habitu libertas amittitur.

Contra Platonem De fortitudine

Contra Socratem

De liberalitate

Magnificentia

Magnanimus

bonum uirū esse oportet, cum qui his dignus cupit esse, summumq; morū uirtute locū quaerit obtinere. Nā sine uirtute perfecta, bona externa possidens nequaquam magnanimus erit. Habet autē has proprietates. In primis liberalitate dantes excedere cupit, dare cuius promptus. Adfectus em̄ beneficio adficiēte inferior est. Ex quo Thetis apud Homerū pro Achille precans beneficia eius non cōmemorat, quæ tulit ei dum Briareum gigantē cōcitauit contra ceteros deos, qui ei regnum auferre uolebant. Neq; Lacedæmonij luperati à Thebanis auxilia ab Atheniensibus petentes, beneficia eis impēsa cōmemorauerunt. Præterea magnanimus palam amat atq; odit, minime rogator, contemptor potius, audax, uerax, minime oblocutor, minime admirator, nec odij tenax, nec querulus, nec adulator, nec sub alio nisi ad amicū facile uiuit. Extrema eius, animi uastitas & pusillanimitas. Circa mediocres honores uirtus est absq; nomine, quæ est inter duo extrema emphilotimiam, i. ambitionē, & aphilotimiam, i. honoris negligentiam aut remissionem. Quæ in uirtutes quandoq; uertuntur, ut alter honeste appetens & uirilī, & alter modestus uocetur. Mansuetudo inter iram & segnitiam. Eius tres species. Excandescētia, quæ subita ira est, citoq; extinguitur. Amaritudo & acerbitas diu retinetur, ac cōtra ius, nec deseritur nisi pœnas repetat. Amicitia quæ in uerbis est iucunditatem aut molestiam parit, extrema contentiosus & adsentator. Si in omnibus placere studet ἀρεσκῶς, id est, placitus: si contendit aut morosus est, dyscolus. Veritas quoque inter ostentationem & ironiam. Ironiæ uero duplex genus. Qui more Socratis sua extenuant nō nimis patentia, ut boni sunt. Qui uero parua quæq; ac manifesta fingunt, gloriosi potius uidentur & infaceti: ueluti Lacedæmoniorum uestitus. Lepidus inter rusticū & scurrā. Potestremo de uerecundia, quæ potius adfectus est & in corpore ueluti timor. Signa sunt quod ex altero quis pallefcit, ex altero rubescit, quæ quidē adolescentiū uirtus est: uiris autem aut senibus minime conuenit. Libro quinto de iustitia continuo differit, quæ aliena uirtus est. Optimus enim nō sibi solum, sed & alijs uiuit. Ipsa quoq; non pars uirtutis, sed tota uirtus est. Neq; em̄ iniustitia pars uitij, sed totū uitium. Est altera quæ pars uirtutis est, De qua differit in hoc libro. Cuius duæ species, una in distributione honoris & pecuniæ, ac aliorum omnium quæ ciuibus cōmunia debentur: altera quæ in commutatione atq; in cōmercijs hominum consistit. Et huius partes duæ. Commercia quædam uoluntaria, ut emptio, uenditio, & similia. Quædam inuoluntaria. Et horum rursus quædam clandestina, ut furta, adulteria, & alia quædam uiolenta: ut uincula, rapinæ, uerbera, contentiones, & his similia. Iustum igitur in quatuor cōsistit, esse mediū, & æquū, & quibusdā, & ad aliquid. Quo ad mediū quorundā est, hæc sunt plus & minus. Quo ad æquū siue æquale, duorum est. Quo ad iustū, quibusdā, & ad aliquid. Quibus aut iustum contingit: duo sunt, & in quibus res duæ: & eadē est æqualitas quibus & in quibus. Iustū enim in distributione cōsistit. Omnes em̄ pro dignitate cuius sua esse oportere fatentur. Dignitatē aut non eandē esse dicunt. Est em̄ iustum analogū. Analogia uero æqualitas est rationis, & in quatuor minimis, uidelicet ut unū ad duo, sic tres ad quatuor. Et uice uersa, ut unū ad tres, sic duo ad quatuor. Sicuti totū ad totum, quæ proportionem geometricā uocant. In cōmutatione autē iustum æquale non ad aliquid: & iniustum inæquale secundum arithmeticā proportionē. Nil enim respicit utrum bonus an malus abstrulerit: neq; utrum bonus adulteriū cōmiserit an malus. Sed ad damni differentiā lex tantū respicit. Itaq; Correctiuū iustū fuerit: mediū damni aut lucri. Ideo quando dubitant, ad iudices confugiunt, inuentusq; ex lege nummus (ut plane nomen indicat) ut mēsuras rerū adæquaret: inæqualitatem ad æquum iustumq; redigeret. Pythagorici haud bene diffiniūt iustū id quod retributū sit alteri, quod minime cōgruit, nec iusto distributiuo neq; correctiuo. Nā eo pacto si iure percusserit, repercutietur etiā iure. Sed in omnibus societatibus & cōmercijs huiuscemodi iustum continetur, in quod recipitur secundū proportionē, non secundū æqualitatem. Nam in hoc maxime ciuitas consistit. Remunerādas enim quisq; pro dignitate, proq; meritis ac labore. Igitur nummus, ut dixi, mensurā adæquat. Neq; enim citra permutationem societas esset: neq; permutatio sine adæquatione, neq; adæquatio sine mensura. Post hæc de iusto Ciuili. Quod inter eos consistit, inter quos imperandi atq; obtemperandi uicissitudo est: nō aut in eodē quod quisq; intulit alteri, sustinendo. Sed distributiuū est, & cōmutatiuū. Iustum insuper est aliud Oeconomicū. Ius ciuile, alterū naturale apud omnes, quod semper eandē uim habet. Alterū legitimū, quod lex iussit. Differunt aut iniustum & iniuria: & iustū & ius. Iniustum natura & ordine, nec dicitur anteq; fiat. Postq; factū est iniuria fuerit. Eodē modo

Thetis

Lacedæmonij

Circa mediocres honores

Emphilotimiam

Aphilotimiam

Mansuetudo

Amicitia

Contentio

Adsentatio

Veritas

Ostentatio

Ironia

Lepidus

Rusticus

Scurra

De uerecundia

De iustitia

Iustitia aut cōmutatiua aut distributiua.

Iustum in quatuor terminis

Iustum distributiuum

Cōmutatiuum

Iustum correctiuum

Cōtra Pythagoricos

Distributiuum iustum in omni societate necessarium.

De iusto ciuili

Ius Ciuile aut naturale, aut legitimum

Iniustū & iniuria quid differunt.

modo ius. Sed communius pro quocunq; iustitiæ actu. Specialius quoq; pro iniuriæ correptione. Accidit item saepe, ut iniusta faciat quasi non iniustus, ut quando uidelicet non sponte peccat. Quapropter triplex in rebus humanis iniuria, aut est ab inuito, aut à uolente, aut ab eligente. Primo per ignorationem committitur, ac uenia dignum: quando nec quod, nec quomodo, nec cuius gratia intelligebat, hoc egit. Quādo igitur præter propositum nocetur, infortunium est: quando autem non præter propositum, sed sine malitia, error appellabitur. Erat enim, quod in ipso primū causa est. Aduersa tamen utitur fortuna extrinsecus. Sed quando sciens quidē, sed non cum animi deliberatione facit, iniuria est: cuius generis sunt omnia quæcunq; per iram aut ceteras perturbationes animi admittuntur: non tamen illi propterea iniusti ac mali: non enim ob improbitatē admiserunt. Sed quādo cum electione, iniusti & improbi. Inuoluntariorū autē alia sunt, in quibus uenia locum habet, alia minime. Nā quæcunq; non ignorantes solū, uerum etiā per ignoratōnē admittimus, ignoscenda sunt. Quæcunq; uero non per ignoratōnē, sed ignorantes quidē: uerū propter animi perturbationē non naturalē, neq; humanā, non sunt ignoscenda. Post hæc dicit quemadmodū aliquis uolens lædit, & iniusta patitur, sed non iniuriā. Nulli em̄ uolenti iniuriā fit. Nā Glaucus apud Homerū, quod arma aurea cum ferreis mutauerit, iniuriā ei facta non est, quod donare fuerit in sua potestate. Patet igitur quod accipere iniuriā minime uoluntariū est. Dubitat etiā an iniuriatur, qui plus tribuit præter dignitatē, uel qui plus accipit, uidetur enim in tribuente esse. Deinceps de ea differit parte, quam ἐπιεικεια Græci uocant, latini æquū & bonum, quæ emendatio legis est, qua ommissum erat propter uniuersale. Nam agibilia non possunt adeo uniuersaliter comprehendī. Ex quo quod illam interpretatur ac moderatur, melius illa ac iusto legitimo habetur. Indefiniti enim indefinita est regula, sicuti Lesbicæ ædificationis plumbea regula. Nam ad lapidis formam transmutatur, & non permanet regula. Igitur qui non exacte ius in peiorē partem interpretatur, sed ex suis comodis detrahi patitur: etsi lege se tueri possit, hic iustus erit, æquumq; ac bonū seruabit. Postremo probat, quod sibi nullus iniuriā facit, per translationē tamen & metaphoram quandam faciet: non secundū ciuile iustū, sed ut despoticum, & æconomium: quando uidelicet pars animæ, quæ secundum Platonē animalis, ab ea quæ participans est rationis diuisa, non dominabitur alteri. Læsus autem si iure reddit, non uideat iniuriā facere. Sed & facere & pati iniuriā utrunq; malū, peius tamen primū. Nam pati citra prauitatem & iniuriā est. Libro v. de prudentia tractat. Duas dicit esse animæ partes, rationis uidelicet participē & expertē. Rationis participē in totidē deducit partes, ἐπιστημονικὴν καὶ λογικὴν, id est, scientificam siue cognitiuā, & logicam siue ratiocinatiuā. Consiliari enim & ratiocinari idē. Nullus namq; cōsultat de ijs quæ non possunt aliter se habere. Itaq; altera ex his prospicit ea, quorū principia nequeunt aliter se habere: altera uero quæ sunt possibilis. Tria enim sunt in anima quæ ad actionē ueritatēq; pertinent, Sensus, mens siue intellectus, & appetitus. Horū sensus nullius est actionis principium: patet ex beluis quæ sensum habent, actionē minime. Quod autē est in Diancæa, i. in parte animæ cognitiuā, est affirmatio & negatio: hoc in appetitu fuga & persecutio. Nihil enim factū in electione ponit, uerbi gratia, non est eligere Illiū destruere. Ideo recte Agatho, hoc solo deus priuatur, inquit, quod facta infecta facere nequit. Quinq; autē sunt per quæ aiendo aut negando ad uerū cognitionem quis peruenit. Ars, scientia, prudentia, sapientia, intellectus siue mens. i. vñg. Scientia est habitus demonstrationis, & quæcunq; alia definitio in Analyticis. Ars habitus cum ratione factiuus circa ea quæ possunt aliter se habere. Prudentia habitus cū ratione actiuus circa bona & mala quæ homini contingūt. Intellectus est principiorū, Scientia conclusionū, Sapientia amborū: Dicimus & in arte quæq; sua pfectū sapientē esse, ut Phidiā, Praxitelē. Igitur illa tria sunt preciosissimorū natura. Habēt em̄ diuiniora subiecta, uidelicet, substantias separatas. Prudentia uero hominē pro subiecto & bona ipsius. Non itē circa uniuersalia tantū, sed etiam singularia uersatur, ut practica. Est insuper potentia quædam, quam uocant δυνάμει, quæ tali uigore est, ut id quod intendit perficere possit, modo sit laudabile: si secus πανουργία, i. astutia potius dicitur. Ex quo prudentes δεινοί, & non πανουργοί, i. astutos uocamus. Apud Leonardū non proprie cōuertitur dinotita astutiam: Panurgiam dolum. Non enim est ipsa potentia, sed non sine ea potētia. Ex his patet quod homo non bonus minime prudens esse potest. Nam principium agendorū finis est, qui intellectū & appetitū mouet, quem pfecto finem homo uitiosus, ac planē intemperans minime uidet. Nec mirū, uoluptas em̄ & dolor in rebus agendis iudiciū

Ius item
iniuria tri
plex, ab inui
to, à uolente,
ab eligente.

Inuoluntaria

Nulli uolenti
fit iniuria.
Glaucus
Homericus
De Episcia

Quomodo
quis sibi facit
iniuriā

De prudentia

Sensus
Intellectus
Appetitus

Scientia
Ars
Prudentia
Intellectus
Sapientia

Δυνάμει
Astutia

Principium
agendorum
finis,

Contra Socratem qui uirtutes prudētias dicebat corrumpunt, licet in scientijs nequaquam. Ideo Socrates dicebat omnes uirtutes prudētias esse, quae profecto errare dicit, ubi uero uel non sine prudentia dicebat esse, non errare. Nam ille omnes rationes uirtutes esse, quod uirtutes esse scientias putabat. Aristot. uero non rationes, sed tantum cum ratione, Libro vii. Incontinentiam enarrat hoc modo. Circa mores fugiendos tres esse species dicit: Vitium, incontinentiam, & ἀσπίτητα, id est, feritatem reuoluius quam immanitatem. Contrariam uero his uirtutem, continentiam, & uirtutem quandam heroicam, ac plane diuinam esse. Confutat praeterea Socratem, qui dicebat incontinentem per ignorantiam agere, nullumque scientem esse, quod sane durum uidetur. Sed cum scire quis dicatur habitu & actu: si sciens & non considerans, incontinens est, non mirum: sed si considerans, durum. Per ignorantiam item sciens potest esse incontinens ea ratione, qua ebrius & dormiens, turbata in eorum ratione. Praeterea cum continentia solum ac proprie circa tactus oblectamenta sit, abusive reliquorum etiam dicitur. Videlicet honoris, pecuniae, irae. Ira enim incontinens excusatio, & minus turpis quam uoluptatis, ceu magis naturalis. Naturalior est enim ira hominibus, exemplo illius qui patrem uerberauit, nam & ille suum uerberauerat: & hic puer me uerberabit, quasi gentilis ira in partu eis successerit. Post haec ponit differentiam continentiae, intemperantiae, & mollitiei: cum circa idem uersentur. Incontinens enim fruatur uoluptate, tanquam ipsa urgente. Mollis causa doloris fugiendi, qui ex uoluptatis priuatione prouenit. Cui opponitur constantia: incontinentiae uero continentia. At temperati & intemperati alia ratio: hic enim eligit, incontinens minime: hic non poenitet, ille statim post factum. Cumque finis in rebus agendis, ac uirtute morali sit principium: principiaque tam in actione quam in speculatione minime probatione indigeant, sed ita sint nota, ut in Mathematicis suppositiones, intemperans circa finem iudicio corrumpitur: ex quo totam destruit uirtutem. Incontinens uero minime. Nam si a uoluptate quandoque uincitur, non tamen in eo uincitur, ut eam imprudenter ac continuo persequi uelit. Sunt etiam qui perstant in sententia, quos uocant ἰχθυόμοις, latine uero cerebroso seu ceruicosos, qui similitudinem quandam habent cum continente, sicuti prodigus cum liberali, & temerarius cum forti: qui tamen potius incontinentes dicendi sunt, quod ob immensam ambitionem dolent suam improbari sententiam, tanquam publica de creta. Sunt & nonnulli, qui in sua sententia non persistunt, sicuti Neoptolemus ille apud Sophoclem, quia propter honestatem uera loqui pulchrum ei uidebatur: ab Ulyssae suauis mentiri poenituit. Comparatur insuper incontinens ciuitati, quae bonas habeat leges, non tamen eis utatur. Post haec de feritate narrat, dicens: Feritas est uitium supra humanum, ab eo qui mente ac ratione priuatus proueniens, ut masculorum concubitus, homines mandere, aut barbarorum aliquo teneri excessu prauo ac crudeli: quod tamen minus est quam uitium, quia hoc a ratione licet corrupta procedens, uehementius est. Illi opponitur heroica uirtus, ut apud Homerum Priamus de Hectore filio dicit, non mortalis hominis filius uisus, sed maiori quadam uirtute praestare: Postremo de uoluptate ac dolore scribit, in quibus uirtus moralis consistit, in eaque potissimum felicitatem existere putant. Quibusdam enim uidetur nullam uoluptatem esse bonum. Alijs quaedam uidentur bonae, sed plurimae pravae. Sunt horum tertii, qui dicunt, etsi bonum, tamen non summum. Probatio primae sententiae haec est: Nulla generatio est finis, nec de genere finium, sed motio quaedam ad finem, ut aedificatio ad aedem: propterea quod a temperatis uitatur, impeditque consilium. Quod autem non sit summum bonum, dicunt, quoniam non finis, sed generatio ad finem est: quod dicit uerum esse, si sic esset: sed est quaedam actio post naturam constituta, quae est finis, ut est actus uirtutis post habitum. Et ideo distinguere debet, quod omnis actio est generatio, non autem contra. Uoluptatem igitur summum bonum felicitatemque ponit, quae prouenit ab habitu & uirtute, modo non sit impedita. Nam felix bonis corporis & externis indiget. Redarguitque Stoicos, qui tantum uirtute praeditos, uel in calamitatibus beatos esse dicebant: magnoque esse indicio uoluptatem praestare, quod eam cuncta expetant animalia, quam rursus deliciae corporis infamae uerunt, quae iam sibi auctoritatem uedicauerunt, expetiturque ea magis, quam doloribus & uitae curis, ac praesertim melancholicis mederi uidentur. At animi uoluptates corporis sunt potiores: quae ex accidentium proueniunt medicina, quando morbus adest: illae uero ex natura ipsa & habitu firmiter constitutae perpetuo manent. Verum in hoc deficiunt, quod non idem semper iuuat, quia non simplex natura nobis ob corruptibilis naturae uarietatem. Ideo deus semper una & simplici gaudet uoluptate. Non enim motus duntaxat est energia. i. actus, sed etiam immobilitatis. Et uoluptas magis in quiete quam in motu per se. Nobis tamen uarietas omnium dulcissima: ut eum itaque homo facile uariatur. sic & natura

natura uarietatis indigens. Lib. viij. de Amicitia refert, quod est uirtus quaedam, uel cū uir-
tute: insup in uita magnopere necessaria. Etenim absq; amicis nemo uiuere mallet: reliquas
etiam habens uirtutes. Ciuitates quoq; amicitia consiliter uident: ac legislatores magis cir-
ca eam q̄ reliqua studere. Homerus de Diomede loquitur, qui proficisci uolebat exploratum
hostium castra. Si duo, inquit, erunt, in cognoscendo atq; agendo potentiores erunt. Nam
& concordia simile quiddam uidetur amicitia. Itaq; si concordēs sint, nihil est eis opus iu-
stitia: ut κολοιδὸς πρὸς κολοιδόν, id est, Gracculus ad gracculū. Quidā similitudinem quandā aiūt
esse amicitiam. Propterea Empedocles ait, ὁμοιοῦ τῶ ὁμοίῳ ἐφίεσθαι. Simile suum simile appe-
tente. Nonnulli hos similes, potius inter se figulos, id est, contrarios esse aiunt, ut inquit He-
siodus, καὶ κῶρα μὲν ἐκ κῶρα μὲν κατ' ἐσθλῆν τέκτωνι τέκτων. Dicuntq; magis ex dissimilibus amicitia
constare, ut ait Euripides, Ἐξ ἄρ' μὲν ὄμβρος γαῖαν ἐκτρανθίσσασιν, Ἐξ ἄρ' δὲ στεμνόν οὐρανόν κενεῖ ἔρδιον
ὄμβρον πεσῆν εἰς γαῖαν. hoc est, amare imbrem terram arescentem: itemq; cœlum ornatū im-
bre grauidum amare in terram pluere. Et Heraclitus mutuam utilitatem & optimam Har-
moniam ait ex lite omnino fieri. Obiectum autem & finis amicitia, bonum, & delectabile,
& utile, siue uerum siue apparens. Tres igitur amicitia species secundum totidem amabilia
reperiuntur. In singulis quoq; est mutua dilectio non latens. Quæ enim propter utilitatem
aut uoluptatem consistit amicitia, facile cessat, eo cessante propter quod erant amici. Ideo ex
accidente dicitur potius amari. Quæ autem per bonum & uirtutem inicitur tantum, per se est
& durabilis: propterea quæ sunt huiuscemodi, & consuetudine indigēt & tempore: ac iuxta
prouerbiū modiu salis prius comedendū antequam sese cognoscere possint. Qui em̄ ami-
citiam ob utilitatem persequuntur, maxime senes sunt, qui magnopere cōmodum diligunt.
Ob uoluptatem uero adolescentes. Prima illiberalium est, qui minus amant. Atq; hæ omnes
amicitia æqualitatem requirunt. Est alia amicitia inæqualis secundum hyperochen, id est,
excellentiam, ueluti patris ad filium, & senioris ad iuniorē, uiriq; ad uxorem, & magistratus
ad subditos: differuntq; tamen omnes inter se. Quæ amicitia eatenus durare poterūt, quum
pro dignitate diligatur, ac ex proportionis æqualitate, quæ maxime uidetur esse amicitia.
Non enim similiter æquale amicitia & iustitia. Nam iustis quidem primū illud æquale, quod
ex dignitate est: secundo quod ex quantitate. In amicitia uero id quod est quantitatē primo
loco: quod autem dignitatis, secundo fuerit. Hoc est, principalior iustitia consistit in propor-
tione geometrica circa inæquales personas: principalior aut amicitia in proportione arith-
metica circa æquales personas. Patet autem, si plurima fiat distantia uirtutis, aut diuitiarum,
aut alterius rei, non amplius sunt amici. Ideo dubitatur an optanda sint bona amicis, ne dis-
cedant ab amicitia. Ex contrarijs autem uidetur fieri aliquo modo ea quidem amicitia quæ
est propter utilitatem: ut pauper diuiti, aut indoctus sapienti. Cuius enim quisq; indiget id
exoptat, aliud pro alio adferens. In hoc etiam genere fuerit amicitia amantis & amati, pul-
chriq; & turpis: quamuis amicitia non uere in turpitudine consistat. Postquā declarauit ami-
citiam in societate esse, iustumq; & amicitiam circa idem uersari, & quod singulæ societates
ad Ciuilem redduntur tanquā partes ad totum: ex hoc distinguit Ciuilem societate, id est,
Politicam in species tris, Regnum, optimates, & populum. Prima melior, altera peior, sed mi-
nus periculosa. Excessus eorum tyrannis, factio paucorum, & popularis potestas. Ex horum
similitudine ostendit societates rei familiaris & domum contineri: quia ad illas non solum
se extendit iustum, sed etiam amicitia. Nam patris ad filium societas regni instar habet: pa-
tri enim cura est filiorum. Hinc Homerus Iouem patrem uocat. Tyrannicum est domini in
seruos. Viri quoq; & uxoris societas similis optimatibus erit. Quod si in omnibus uir siue
uxor dominari uelit, transgreditur in oligarchiam. Fratrum item societas similis populari:
pares enim sunt ubi non multum aetatibus differunt. Multitudinis gubernatio in his domi-
bus constat, quæ sine domino sunt. Deinde ostendit quomodo se habeat amicitia in huius-
modi societatibus. Nam supra dictum est, iustum & amicitiam in societate consistere, & al-
teram cum altera crescere plus & minus. Pirmo igitur parentes diligunt natos, quasi suum
quiddam existimantes, magisq; amant q̄ redamentur: tribus de causis, ob maiore certitu-
dinem, ob maiorem coniunctionē quod ab eis sunt, non illi ab ipsis: ob dilectionē longiore.
Nā statim natos diligūt. Filij erga patrē ut homines ad deos & optimos amicitia cōparant,
fratres inter se & sodales. Cōiugalī amicitia nō solū est naturalis hominibus, sed etiā Oeco-
nomica. Nō enim solū procreationis causa iungunt, quod est cōmune ceteris animantibus,
sed

De amicitia

Diomedes

Homericus

Empedoclis

prouerbiū

Hesiodus

Euripides

Amici ob

utilitatem

Amicitia

inæqualis

Amicitia ex

contrarijs

De ciuili socie-

tate

De Oeconomi-

ca societate

Iustum & amī-

citia in socie-

tate consistūt

De coniugio

sed eorum quoque gratia quae pertinent ad uitam, operaque confestim inter eos diuisa. Nam homo natura coniugalis magis quam ciuilis: quanto prius ac magis necessarium est domus quam ciuitas. Itaque iucundum hoc, si boni erunt, pro uirtute & utriusque gaudio. Filij uero nexus quidam matrimonij uidebuntur. Sunt autem & querelae in amicitijs, non ab istis quidem quae secundum uirtutem sunt: quoniam conferens beneficium est ipsa liberalitate contentus, nulla recipiendi spe. In uoluptarijs amicitijs quam minimum, quod siquidem mutua conuersatione gaudent. Etenim ridiculum esset si quis quenquam accusaret, quod sibi iucundus non sit, cum liceat illo non uti. At illa quae propter utilitatem est, querelae subiacet. Cum enim amicitia pro utilitate utantur, semper plus quaerunt, & minus quam deceat se habere existimant. Videatur autem ut duplex est iustum, alterum sine scripto, alterum legibus: Sic & ea amicitia quae est ob utilitatem, partem moralis, partim legitima. Haec in dictis est statim per manus seu per pactioem ad tempus quid pro quo: manifestum est quid debeat, sed amicabilem habet dilationem. Moralis uero quae non est in dictis, sed ut amat, donat, uel quid aliud facit, dignum putat, ut ipse tantum uel plus ab illo consequatur quasi non donauerit, sed commodauerit. Itaque reddendum, si adsit facultas. Considerandumque ab initio, a quo quis accipit, & cuius gratia, ut sic uel suscipiat uel non. Praeterea mensura retributionis sumenda ex parte suscipientis: cum tantum fuerit beneficium, quantum iste qui accipit utilitatis indicabit. Reddendum igitur tantum, quantum accepit, siue etiam plus. Id enim honestum est. Nec dantis ratio aut querela ualere debet: beneficium suum ex dignitate, aut opera, aut periculo suo metientis. Lib. ix. Prosequitur item de amicitia. Cuius dispares species adaequat analogum, adfertque super amicorum officijs praecipua quaedam & cautiones, & quantum cuique tribuendum. Cui magis reddendum est cui debeas, quam amico dandum beneficium. Interdum enim non aequum beneficium retribuere, ut si quis sciens benefecerit: ipse autem cui remuneratio fit faciunda malus existimatur ab eo qui accepit. Nec illi qui mutuo dederit uicissim mutuo dandum. Nam ille quidem certa spe ductus se suum cum uelit consecuturum mutuo dedit bono uiro. Hic autem non sperat a malo consequi posse. Alia igitur alij praestanda, ut parentibus alimenta & honores sicuti dijs. Ad nuptias & funera cognatos potius uocare quam amicos: ad quaedam alia potius uicinos. Amici qui ob mores ac uirtutem se amare simulant, utilitatem potius ac uoluptatem sequentes, dissuendi sunt, uitandique non minus, quam hi qui nummos adulterant: nisi quidam se ipsos decipiant ab initio: cum amore digni non sint, ob mores se putent amari: Amicitia itaque dissuenda non statim cum omnibus, sed cum illis qui incurabiles ob prauitatem uidentur. Nam quibus locus est castigationis, ferendum auxiliium in moribus honestius quam in diuitijs: quanto amicitiae magis proprium. Si uero hic quidem permanet, hic autem melior fiat, ac multum uirtute transcendat, uti quemadmodum prius, amico non decet, haud aliter quam puero uirum. In magna enim uirtutis ac morum distantia nulla potest esse congruentia. Tribuendum tamen ei aliquid ob pristinam amicitiam, quando non propter excessum prauitatis fit dissolutio. Tria post haec dicit accidere amicitiae, per uirtutem, beneuolentiam, beneficentiam, concordiam. Atque haec ex amore originem habent, quo se quilibet studio siue recte amat. Amicitia enim ad seipsum, idea est ad alterum amicitiae. Est enim amicus alter ego. Beneuolentia non proprie amicitia, sed principium amicitiae. Potest enim esse latens, & ad ignotos, amicitia nequaquam. Concordia autem amicorum non est cooperatio, ut idem de celestibus sentire, sed circa agibilia & magna consilia, ac ex duobus uel pluribus eorum causa, quae ad uitae ciuilis commoda pertinent: quae tantum in bonis uiris reperitur. Quo ad beneficentiam autem pertinet, qui beneficia contulere, uidentur magis eos diligere, quibus collata sunt, quam illi qui acceperunt eos qui dederunt. Eius rei multae causae sunt, uel illae praecipuae, quod proprium opus magis quis amat. Ex quo poetae opera tanquam filios amant. Praeterea labores ac damna suscipere: quae autem cum labore sunt magis amamus. Ea demum causa est cur matres magis quam patres filios amant. Quaritur deinde an seipsum diligendum, propterea quod eos qui nimium diuitiarum honorum uel ac commodorum expetunt, maxime se amare dicunt: ac *φιλάουτες*. Sed magis amare seipsum dicit Philosophus, quod res huiusmodi despiciunt honestam gratiam, eo quod principalissimo, id est rationi seruiunt. Hoc pacto uir bonus diligens seipsum, etiam alijs fuerit utilis, eaque despiciet, pro quibus homines inter se digladiari solent. Magisque ambit breui tempore laetari uehementer, quam longo leniter: & honeste uitam ducere unum annum, quam multos utcumque exigat: ac rem unam honestam & magnam, quam multas prauas ac paruas. Praeterea probat felici opus esse amicis, & his secundum uirtutem: ut possit intueri actiones eorum studiosas, quae sint

Quod in amicitijs secundum utilitatem querelae nascuntur non ita in alijs. Amicitia ob utilitatem moralis & legitima

Mensura retributionis

Non semper reddendum beneficium

Amicitia quando & quo modo dissuenda

Ex amicitia ob uirtutem tria, beneuolentia, beneficentia, concordia.

Qui dat magis amat quam qui accipit

Cur matres magis filios amant quam patres

Quod uir bonus tantum diligit seipsum.

Et proprijs similes a
 rationis, ut ait Th
 rily de bono. Nepe
 ralis. Videtur aut
 aptant, maxim
 mona praeritorum
 non multi sunt par
 benequod laboriosu
 in cibo dulcedo. Stac
 quunt esse, quod pa
 ut eo tempore mag
 indigemus non t
 amos ob suam trist
 loquens ait. Sa
 dicat ut uere ut ali
 na conuanti simul co
 temp familiarissima
 bo oporteat, & odio
 bonum esse dicit: pro
 morum prob
 minimum non exit
 pueri quod bonu
 quibus natura imp
 tempore, & partes
 lenti. Dicit igit ear
 bra potentiae dispe
 cimus in uoluptate
 inotino. Na ea
 similer. Na primo
 muent. Postmodu
 it expetere uolupt
 bet enim circa illa ma
 rationum diuersitate
 dimento sint alijs ac
 nibus, effularum son
 aliqua re gaudemus,
 lupatis quandoque pe
 licet non similer. Cu
 eodem modo se uolup
 animalibus propria in
 dem species, diuersa in
 tes praestantior illa o
 secundaria. Mox de
 actione quae propter
 candu iocum: cu iocu
 curate, erit secundu o
 intellectus. Huius igit
 licitas in ocio est. Ne
 maz. Praeterea actua
 finis utatur. Forti ad
 per seipsum contempla
 tuniculis quibusda. Na
 tura actua secundu
 aia a composito, ran

sint proprijs similes, ac illis continuo gaudere. Deinde quod uirtutis est exercitatio cōuersari
 cum bonis, ut ait Theognis. *εὐδωμὸν μὲν γὰρ ἀπὸ ἐὸν ἀδιδάξω, ἢ μὲν δὲ κακοῖσι συντυχῆς, ἀπλῆς καὶ*
τέορ εἰς δόναρμ. Nēpe bona edulces locius si forte bonorū es. At simul intereas ipse sequendo
 malos. Videtur autem uiuere proprie esse sentire uel intelligere. Idq; dulce, eo quod omnes
 appetunt, maxime uidetur esse boni uiri & felicitis: quod bonum sentiunt, & iucundum me-
 moria prateritorum bonorum, præsenti actione, ac spe futurorum. Postremo differit, quod
 non multi sunt parandi amici. Dicit enim non oportere multos amicos utilitatis gratia ha-
 bere: quod laboriosum sit multis satisfacere: Ad uoluptatem item pauci admittendi. Sicuti
 in cibo dulcedo. Studiosos uero tot esse oportet, quot cōuictui sint idonei: nec sanè hi multi
 queunt esse, quod pauci boni inueniantur, & qui idem sentiant, alijsq; de causis. Deinde quæ-
 rit quo tempore magis necessarij amici. In prosperis enim honestius, in aduersis utilius ami-
 cis indigemus: non tamen qui querulus maxime non est, audiet conquerentium uoces, nec
 amicos ob suam tristitiam adfici tristitia uolet. Ex quo Orestes apud Euripidem Pyladē al-
 loquens ait, Sat est quod ipse calamitatibus premor. Nam quod amant homines, suū putant
 esse ac uiuere: ut alij compotare, alij concludere, uenari, exerceri, philosophari. Boni autē amici
 tū coniuicti simul congregari ac uiuere, mutuoq; ad specū recreari. Libro x. de uoluptate. Ea
 nanq; familiarissima nostro generi uidetur, & ad uirtutē maxime facere: ut gaudeamus qui-
 bus oporteat, & odio cōtraria habeamus. Opiniones de uoluptate ponit. Eudoxus summū
 bonum esse dicit: propterea quod cuncta animalia illam appetāt. Fidem habuere sermones
 eius ob morum probitatē, magis etiā propter seipsos. Platonici hunc contra, uoluptatē sum-
 mum bonum nō existimant, quod uiribus euacuetur. Voluptas autē recipit plus & minus.
 praterea quod bonum perfectum sit, uoluptas imperfecta, eo quod motus & generatio sit,
 quæ sunt natura imperfecta. Quibus omnibus Aristoteles respōdit. Quod motus omnis sit
 in tempore, & partes eius sint imperfectæ: neu etiā simul, & sunt alicuius gratia: secus autē uo-
 luptas. Dicit igitur eam esse perfectionē formalem ipsius potētiae percipiētis, proueniētē ex
 bona potētiae dispositione, & obiecto conueniente & optimo in suo genere. Quare nullus
 cōtinuo in uoluptate aut dolore. Cuncta nāq; nō possunt cōtinuo agere. Nec igitur uoluptas
 sit continuo. Nā ea sequit actionē. Quædā etiam delectant, cum primū sunt: sed postea non
 similiter. Nā primo quidē prouocata est mens, effusq; agit circa illa, sicuti hi qui aduersum
 intuent. Postmodū nō est eadē actio, sed neglectio: quare uoluntas quoq; refrigerat. Omnes
 autē expetere uoluptatē uident, quia omnes uiuere appetūt, uita autē actio quædā est: quilibet
 enim circa illa maxime agit quæ maxime amat. Specie tamen differunt uoluptates ex
 actionum diuersitate: id q; ex eo maxime patet, quod ab alijs prouenientes uoluptates impe-
 dimento sint alijs actionibus. Qui em fistulis delectantur, nequeant mentē adhibere sermo-
 nibus, fistularum sono impediti uoluptate. Sic de reliquis. Ex quo fit ut quoties uehementer
 aliqua re gaudemus, non ferè aliud agamus, cum alijs leuiter delectemur: dumq; alienæ uo-
 luptates quandoq; perinde agunt, ac propria molestia, id est, actiones nostras corrumpūt,
 licet non similiter. Cumq; differant actiones, & aliæ expetendæ, aliæ fugiendæ, aliæ neutrae,
 eodem modo se uoluptates habēt, cum sint actiones eius annexæ. Praterea cateris quidem
 animalibus propria in specie sua est uoluptas & proprius cibus. Homini tantum, licet eiu-
 dem speciei, diuersa inest uoluptas. In causa est electio quā habet. Inter eius quoq; uolupta-
 tes præstantior illa quæ cōtingit homini studioso, & secundū uirtutem uiuenti: catera uero
 secundaria. Mox de felicitate quam dicit nō in habitu, sed in actione constitutam esse, & ea
 actione quæ propter se, non propter aliud expetatur: hoc est, actio secundum uirtutē, nō se-
 cundū iocum: cū iocus & ludus necessario fiat, laboris tantū & animi causa. Si igitur secundū
 uirtutē, erit secundū optimam, quæ ab optima procedat potestate, quæ alijs imperat, scilicet
 intellectus. Huius igitur actio erit felicitas contemplatiua pluribus de causis. Nā uidetur fe-
 licitas in ocio esse. Negociamur enim, ut oia sint nobis: & bellum gerimus, ut in pace uiua-
 mus. Praterea actiua minus per se sufficit, aliorū indiget adminiculis. Iustus his ad quos iu-
 stitia utatur. Fortis aduersantibus quibus certet: eodē modo temperatus & alijs. Sapiens autē
 per seipsum contēplari poterit, & sibi sufficit, minimisq; indiget. Indigebit tamen & ipse ad-
 miniculis qbusdā. Nā & sanū corpus & famulatū, & catera necessaria adesse oportebit. Præ-
 terea actiua secundū hominē est: hæc diuinū quiddam habet. Quantū autem distat hoc di-
 uinū à composito, tantū & hæc actio ab illa quæ est secundū uirtutē actiuā. Nā cum diuini-
 or
 in homine

*Viuere bonis
 magis iucun-
 dū quā alijs
 Non multis
 opus amicis*

De uoluptate

*Contra Pla-
 tonem*

*Voluptates
 differūt specie*

*Homini tantū
 ex animalibus
 diuersa uolu-
 ptas*

De felicitate,

*Felicitas con-
 templatiua.*

*Contemplans
 minimis indi-
 get*

in homine pars sit mens: actio secundum illam diuina erit. Igitur qui mentem explent, proximi sunt dijs. Nam ipsius dei actio, quaedam contemplatio est. Nam si dii curam aliquam rerum habent humanarum, ut creditur, par est eos gaudere optimo & cognatissimo, huiusmodi est mens. Amantes igitur illam ab eis maxime diliguntur. Post hæc finem operi impositurus exhortatur ad hæc non tantum noscenda sed seruanda. Boni enim efficiemur natura, doctrina, consuetudine. Duæ primæ sine hac ultima parum profunt, nisi animo compemus libidini non obtemperare, ad quod maxime opus legibus, quod homines magis timore quàm amore moueantur: quæ plus in ciuitate possunt quàm patris autoritas domi. Igitur legislator & qui curam ciuitatis suscepit, bonos exhortabitur, contumaces plectet: eos uero qui corrigi nullo pacto queunt, penitus exterminabit. Postremo probat ciuilem hominem aptum esse oportere ad leges ferendas, si non ciuitati, saltem domui, quia nihil refert utrum scriptis an sine scripto unus an plures instituantur, ceu nec in musica & gymnastica aut alijs disciplinis. Huic igitur arti nemo idoneus, nisi & in particularibus & in uniuersum sciat: quorum alterum experientia, alterum doctrina comparatur: quapropter neq; sophistæ siue oratores, qui tantum scientia sunt præditi, neq; ciues Reipub. administratores, qui solum experientia sapiunt, sunt apti. Sed sicuti medicus non solum disciplina, sed etiam usu indiget: sic legislatorem utrūq; habere oportebit. Nam & oratores ipsi suam artem huic parem, seu etiã ea superiorem falso existimant, præterea ex rerum publicarum, ac legum collationibus id adsequi posse: ex quibus quanquam aliquid utilitatis in consultando adferre ualent, scientiam tamen hanc adsequi non poterunt. Demum profitetur Aristoteles post hæc ilico legum huiusmodi se præcepta traditurum. Et hæc quidem in Ethicis ille: in quibus à Platonice sanè redarguitur, ac primum quod male de anima senserit. In primo, quum locum gaudij post mortem negauerit. Deinde quod uirtutes mediocritates posuerit. Nam medium æqualiter ab extremis distare oportet. Insensibilitas ergo extremum temperatiã, aut nullum, aut certe paruum fuerit uitium. Intemperantia uero extremum crimen admodum magnum. Præterea fulmina ac terræmotus non expauescere posuit fortitudinis excessum, ut uideatur quanto non quali uitium metiri, quum certe in hoc nulli sit uitium, sed si quis crimen aliquando non horreret, hoc uitium foret. Postremo libro vii. & x. summum bonum in uoluptate manifesto ponit, quanquam eam bono uirtutis & contemplationis fucat: nec aliter Epicurus uoluptatem suam tuetur. Platonici igitur in honesto finem collocant: hoc autem postea uoluptas uelut umbra solem subsequitur. Hæc ex Plethone Platonico.

IN POLITICA

QVVM omnis societas boni alicuius gratia cõsistat (nam bonũ finis est omnis humanæ actionis) maxime Politica est huiusmodi. Quicumq; putat politicum, & basilicũ, & æconomicum, & despoticum idem esse, nõ bene sentit: multitudi-
dine enim & paucitate differre putant, sed non specie. Ciuitas igitur ex partibus naturalibus constat: primum uicis simul coniunctis, uici uero ex domibus pluribus: qualibet aut domus ex duorũ societatibus, uiri primum & uxoris, unde genus humanum. Filij dende serui & domini prodeunt. Ille enim natura dominus, qui ingenio præstat. Seruus qui deficit. Ex quo Homerus recte οἶκον μὲν πάλαι γυναικὰ τε βοῶν τ' ἀροτῆρα. Quare domum prius uxoremq; bouemq; arotera. Nam bos pauperi pro seruo est. Vicus à domo differt, ut pars à toto. Domestici nãq; uictu, & cotidianis officijs inter se cõmunicant. Suntq; appellati ὁμοκάπνοι, id est, sub eodem fumo δημοσιότητα, id est, sub eodem cibo. Cum extraneis uero in mercimonijs & alijs uitæ cõmercijs ac officijs congregiuntur. Homo profecto animal ciuile uidetur: argumento est maxime sermo non frustra ei à natura datus. Nam solitarius homo aut nequã, aut deus. Ciuitas prior est domo perfectione: quũ pars sit nobis natura toto posterior. Nã tunc esse res incipit, quũ forma est absoluta. Pes em sine homine profecto pars nõ dicitur: nisi forte æquiuoce mortui siue marmoris, eo pacto nec homo ipse perfectã habet finitionẽ, nisi pars sit ciuitatis. Qui sicut est omnium p̄fectissimũ animal: ita omnium pessimũ, si à lege iustitiãq; desciscat: quãto magis ardua gerit arma, quæ sunt ingeniũ ac prudentia, quibus ad cõtraria licet uti. Licet em in eo animaduerti prius despoticũ & politicũ. Anima nãq; corp⁹ regit, ut Despoticũ. Mēs uero animæ appetitũ ac sensũ, ut politicũ. Nã prima imperat, altera suadet atq; cõsultat. Differunt aut inter se, q; politici liberior natura est, Despotici seruorũ. Et altera qdẽ Oeconomica monarchia (Monarchia em patris dicitur) altera politica liberorum

Quibus boni
efficiamur

Dominus aut
seruus natura

Solitarius aut
nequã aut de⁹

liberorum & aequalium imperium. Dominus est non possidendo seruos sed utendo seruis. Nam possessoria distat ab Oeconomica, quod alterius est querere pecuniam, alterius uti: utrum enim ipsius sit an altera species dubium. Possessiva Oeconomica non est nec pars eius, quam Oeconomica sit uti rebus possessis, possessivae autem acquirere. Subministra vero eius est: sicuti frenorum ars, equestris, Despotica a politica & oeconomica differt: a politica quod illa sit libertatis, haec seruorum: ab oeconomica quod illa sit omnium qui in domo sunt, haec tantum seruorum. Praeterea Politicum & Oeconomicum differunt, quod hoc multorum, illud unius principatus sit. Inter homines quoque diuersitas. Sunt enim qui procul a politica agunt, quos ciborum victusque diuersitas etiam distinguit. Nam sicuti & bruta quaedam quae carnibus aliorum uescuntur solitaria sunt, quae autem herbis gregalia: sic homines reperiuntur sine labore aut arte uita nomadica, syluestri, piratica, uenatica, ex rapto uiuentes, Plantae ob animalia. At ipsa animalia propter hominem creata sunt: nam si frustra natura nihil genuit, necesse est ut hominum causa omnia obgenerauerit. Circa uero res paradas, Ex agro & pecore acquisitio nobis uitae physica est. Mercatura uero & pecuniaria, translatiua non naturalis est, sed ad res naturales paradas inuenta: laudaturque usque ad metam quandam, necessitatis uidelicet gratia. Vituperatur autem cum est terminus nullus. Inter artes uero illae artificij plurimum habent ubi minimum fortunae, plurimum uero mechanicae, ubi corpus requiritur. Seruiles ubi corporis item plurimus usus. Ingenerosae ubi uirtutis minimum expetitur. Imitari exempla ueterum oportebit in his quae honeste acquisuerunt. Thales Milesius (probro data ei philosophia ob paupertatem) oleum conquisiuit, cum prauidisset eius charitatem futuram: quod deinde pro sorte uendidit, quo exemplo non coactam sed uoluntariam paupertatem ostendit. Tres omnino Oeconomiae species in quibus forma recipiunt, tota conspiciuntur, despotica, gamica, demotica. Vir uxori imperat & filiis, sed aliter, his basiliice, illi politice. Fratres autem inter se demoticum ac populari referunt statum. Libro ij. Ea demum optima respublica, in qua secundum id in quo felicitatem esse existimant, siue uirtus sit, siue aliquid aliud, in quo quis excellit, is cuius felicissimus putatur. Confutat praeterea multos recipi, administratores ac leges, ubi dicit quemlibet in aliquo errasse, & inter ceteros Platonem: qui ex Socratis sententia dixit communia omnia, etiam uxores, in ciuitatibus esse debere. Haec tanta unitas rempublicae, potius dissoluere, & ex ciuitate domum facere uideretur. Nam ex dissimilibus partibus & familiis respublica floret. Praeterea nulli uxorem aut liberos amare contingeret cum incerta esset proles. Rei etiam acquirendae minime uacarent: cum nihilominus ponat lucrum diligentiam, aliisque de causis. Deinde contra Phaleam arguit, qui leges Carthaginensibus dedit, ac statuit aequales ciuium possessiones, errauitque non statuere quantae ac quales esse deberent: nam si immoderati sint omnium census, intemperanter uiuerent: si nimium exiles, sordide ac misere. Nam statuendus modus emptionum, ne quis de plebe ob diuitias potentior factus, sese cum nobilitate commisceat. Quae distinctio in creandis magistratibus necessaria est. Mentione deinde facit de Phidone Corinthio qui Corinthiis leges dedit. Deinde Hippodami Milesij leges etiam reprehendit, qui abstulit opificibus possessiones & arma, nullo honore dignas, quapropter non serui magnopere facti, amare rempublicam non poterant. Praeterea potestatem nouas inuenienti leges concedebat: quod profecto reipublicae, minime conducit: quum paulatim ciues adsuescant non uereri principis instituta: mutatis facile legibus: abrogatioque huiusmodi uim eneruat, introduciturque legis contemptum. Post haec iubet Aristoteles seruari seruorum disciplinam, qua sublata domini in insidias ueniunt. Sicuti Hilotae in Lacedaemonios, & Penestae in Thesalos fecerunt. Deinde mulieres bene instituere, ut temperate & sine arrogantia & sumptu degant: ut de Lacedaemoniis dicitur, quae ob insolentiam & audaciam uiris resistunt, muliebria dedignantur, quum illi aduersus Thebas pugnant arma tractare uoluerunt. Reprehendit etiam in quibusdam rempublicis. Lacedaemoniorum: quod magistratus eorum non recte erat perpetuus, cum processu temporis uir iustus iniustus possit euadere. Deinde quod non daretur nisi potentibus, quae res ambitiosos plane faciebat. Regem perpetuum creabant, classis insuper praefectum: arario carebant, sed cum bella gererent singuli conferebant: ex quo & cupidos, & auaros faciebant, ac sibi magis quam reipublicae, uacantes. Syssitia non de publico, sed de proprio faciebant, ex quo pauperes illis interesse non poterant, & qui non interessent ad magistratus non eligebantur. Syssitia conuiuia erant quae inter se publice ac saepe celebrabant, symbolum conferentes. Differit praeterea de Cretensium legibus quas praefert Lacedaemonijs: nam hi Syssitia melius de publico faciebant: praeterea filiorum multitudinem prohibebant, potestate uiris facta post

Possessiva dif-
fert ab oeco-
nomica, cui
subalterna est
Despoticum
Politicum
Oeconomicum

Hominum cau-
sa omnia ob-
generata.

Thales Mile-
sius oleum emit

Despoticum
Gamicum
Demoticum

Contra Pla-
tonem.

Contra Pha-
leam.

Phido Corin-
thius.

Hippodamus
Milesius.

Seruorum dis-
ciplina.

Mulierum insti-
tutio.

Lacedaemo-
niorum.

Contra instituta
Lacedaemo-
niorum.

Syssitia

De Cretensium
legibus.

susceptam a quo numero prolem, uxoris abdicandi, alio introducto usu. In quo ex sententia diui Thomae uidetur Aristoteles de marium usu intellexisse, nec uituperasse. Cosmos etiam eorum magistratus reprehendit esse perpetuos, sicut Ephoros Lacedaemoniorum. Ex omnibus his laudat Solonem: meliusque dicit remp. instituisse, quam ex optimatibus & populo instituit, omnibusque eo modo honores communicauit: licet praeter eius mentem ad popularem potestate statum deueniret. Nam Pericles & Ephialtes sublato Ariopagi consilio iudicibus primam Salaria constituit. Libro iij. Postquam aliorum leges confutauit differit quam ipse remp. probat. Cuius Prius declarat quid sit ciuitas, quid ciuis: dicit eum esse ciuem qui magistratum gerere potest. Unde excludit aduenas & pueros & senes inutiles. Ciuitatem uero non quae moenibus circumdatur cum una ferme regio possit muris cingi. Sed quae ex forma reip. sit constituta. Cuius bonus & uir bonus non idem. At idem uir bonus & bonus princeps. Imperio enim uirtus & prudentia expetitur. Nam uir bonus non potest esse sine prudentia. Cuius item bonus non sine pudicitia, at sine prudentia potest esse. Nam ei qui subiicitur atque paret: sat est rectam habere opinionem agendorum quae ei committuntur. Bonum autem principem & prudentiam & caeteris uirtutibus praeditum esse oportet. Opifices & mercenarii in Aristocratia non admittuntur, nisi forte diuitijs adeo creuerint, ut inter optimates censeantur. At bene in Democratia ciues esse poterunt. Ciuitatis instituta non ad uiuendum tantum, sed ad bene quoque uiuendum. Nam eo pacto animalia in ea politice uiuentia essent. Reprehendit praeterea ueteres qui non diffinierunt nec considerauerunt remp. nisi iustum ex parte rerum, cum bona reip. non sint distribuenda ex rerum quantitate, sed ex personarum dignitate. Si ciuis unus inuentus sit qui caeteros longe uirtute antecellat, is perpetuo reip. praeficiendus erit. Secus si sunt multorum pares uirtutes. Post haec regiam potestatem omnibus praefert: de qua hac differit. Monarchiam quinque species dicit. Heroicam quae ciuium consensu certis de causis certoque tempore remp. gubernent. Alia barbarica, ex genere proueniens & legibus imperans, sicuti Parthorum rex. Alia Esineta electiua tyranni, qualem elegerunt Mitylenis Pittacum aduersus exules suos quibus praerat Antimenides. Alia Laconica per renis secundum leges tantum belli tempore imperium habens. Ex quo apud Homerum Agamemnon cum in ciuitate agitabat iurgijs exagitabatur: in bello autem potestatem habebat. Postremo Regia omnium optima, quae se ad populos uti pater ad filios habet. Apud Aegyptios medici ante diem tertium corpus agrotorum suo periculo curabant. Lib. iij. & etiam v. de forma rerum publicarum uaria tradit: de quo earum solutione & corruptione. Corrigere enim remp. institutam non minus difficile quam ab initio creare: sicuti discere eum qui male didicerit a principio, duplex est labor. Tres R.P. Tris omnino rerum publicarum species, Regnum, Aristocratia, Politia. Totidemque sunt excessus. Regnum Tyrannis, Oligarchia, & Democratia: horum pessima Tyrannis. Minus mala Democratia. Aristocratia Connumerat partes & officia ciuitatis: quod reprehendit praetermissum fuisse a Socrate apud Platonem, qui solum ea connumerat quae sunt ad uiuendum, non autem ad bene uiuendum. Politia Politia quaedam est mixta & populari & paucorum administratione: quae quando ad paucorum potentiam inclinatur, solent appellari optimates, quod diuites uirtute ac nobilitate praeferi credantur. Tyrannidis species commemorantur: & quam barbari per leges eligebant sicuti Graeci Esinetas. In paruis ciuitatibus melius paucis plures committere magistratus ob inopiam ciuium. Libro v. de principijs seruantibus ac corruptentibus remp. Seditio omnis ob inaequalitatem oritur. Aequum dupliciter constituitur, aut excessu, ueluti Arithmeticus, ut tres ad duo & unum: aut dignitate ut Geometra sicuti quatuor ad duo & duo ad unum. Omnium confessione iustum simpliciter est secundum dignitatem, ex quo uel quia in aliquo pares sunt, in omnibus se penitus pares existimant: uel quia in aliquo praestant, in cunctis se superare arbitrantur. Popularis gubernatio tutior est quam paucorum, minusque seditioni subiacet: quod inter se populus minus dissidet, magis autem pauci ac nobiles. Res omnes pro quibus homines contendunt sunt lucrum & honor & his contraria. Sub lucro omnia quae ad corpus, sub honore omnia quae ad animam pertinent intelliguntur. Narrat praeterea causas omnis quibus reip. status corrumpitur siue aristocratiae siue regiae, Allegando Platonis certos numeros in quibus mutationes sunt ciuitatum, quos alibi attigimus, uidelicet in epitome libri Platonis & in Arithmetica. Hic est numerus Duodenarius, & multiplicatus per aquilaterum suum planum & solidum. Deinde de rebus medijs salutis & conseruationis statu. Tria oportet habere eos qui principales ac publicos gerunt magistratus, ut ament ciuitatis statum, Deinde ut habeant potentiam idoneam ad coercendos homines. Tertio ut uirtute ac iustitia sint praediti. His in statu eodem non diu sibi uiuendum

Aristotelis error.

Cosmi Creten sium.

Solon

Cuius

Cuius bonus

Vir bonus

Princeps bonus

Opifices

Monarchia

v. species.

Tres R.P.

Regnum

Aristocratia

Politia

Excessus

Tyrannis

Oligarch.

Democra.

Esineta

Vni plures

Magistratus in parua, repub.

Popularis status tutior.

Magistratui quid agendum

uiuendum esse cogita
 moribus imminu
 et dissidant. ne i
 ex quo omnino ne
 quosque dol
 multitudine per uice
 no ciuiliu. ex quo p
 sunt populam esse
 rem sit. Merces insu
 cogendi ubi tunc n
 babo sunt corpore a
 ego minime honore
 imper in ciuitate m
 um est ut magistra
 per hunc metum co
 nomem iubet etia ad
 penus egrat: qua pro
 it liti. ac ad agelli
 Dinde multos trad
 rapremo ac mag
 mpre felicitas
 uoluerantur. N
 non ex aliquo exten
 sit. Neque enim fort
 hominis & unius ci
 uenatis occupat
 ma. sed ab actiome
 sollicitio interior d
 men agit. me te ta
 la lina & propria. A
 de magnitudine ciu
 nibus eo numero qu
 bet digendum esse ter
 comitatum oport
 pam & in frigidis ha
 pter liberi sunt & ind
 ci autem in horum m
 genium lamunt. ideo
 gere. Quapropter ing
 ad ciuitatem est. Nam
 amor. signu est quod
 teros irascitur. Post
 ex ciuibus. Nam occ
 dotes esse necesse est.
 his floreat. ac domi
 a ciuibus nationis. Pe
 trant. & nihil rerum
 adificia: & systima ad
 aquilonis ut salubri
 no. Si liberi in planiti
 positum finis que recte
 cum omnes cupiant
 quaque. siue ob fortu
 uamento est opus no

uiuendū esse cogitandū. Tyrānus uero ad retinendā dominationē tria conatur. Vnū ut animos ciuū imminuat. Nemo enim parui animi contra tyrannū insurgit. Deinde ut ciues inter se dissideant, ne in eum quandoq; cōspirent. Tertiū ut imbelles eodē reddat, cum nullus ea quæ omnino nequit aggrediatur. Præterea cauere debet ab ijs qui amplius uiuere non curant, quosq; dolore adfectos uiderit. Libro v. subiectū Democraticæ politix libertas: ubi multitudo per uices imperat & imperatur. Nam populi iustū nō ex dignitate, sed ex numero cōsistit, ex quo plus poterit in hoc statu inopum multitudo quàm paucitas diuitū, utileq; fuerit populum esse dominū rerum grauiū si quæ inciderent. Magistratus uero nō minimo rum sit. Merces insuper magistratibus danda: illis item qui cōsilio præsumunt, raroq; consilium cogendū: ubi tunc ne excurratur. Laudat præterea gubernationē quæ sit ex agricolis, q̄ ij robusto sunt corpore ad auxilia ciuitati ferenda. Præterea suis occupari rebus familiaribus & agro minime honores ac magistratus cupiēt. Vituperat autē opifices & mercatores, quod ij semper in ciuitate manentes fora uexant, primi q; sunt qui tumultus excitent. Operæq; præcium est ut magistratus deligantur, pariterq; censeantur ab agricolis ac bonis uiris, q̄ ij propter hunc metum cōpescantur, minimeq; ab officio discedent. Ad popularem item gubernationem iubet etiā aduenas & spurios recipere. Vtile etiā ad copiam conseruandā prouidere nequis egeat: quapropter ex superabundanti uectigali omnia distribuenda egenis quātum sit satis, uel ad agelli cōparationem, uel saltem à dantibus uolentes ipsorū negocijs delegādi. Deinde multos tradit modos quibus Democratia, quibus etiā Oligarchia conseruetur. Officia postremo ac magistratus enumerat quæ creari oportet. Libro vii. Cū ex triplici bono rum genere felicitas cōsistat, plus ad eam confert uirtus, q̄ per hanc externa bona acquiruntur ac cōseruantur. Non autē contra: argumento est deus ipse, quem felicē & beatū dicimus, non ex aliquo externorū, sed per se. Nam externorū causa est fortuna, quæ nihil ad uirtutem facit. Neq; enim fortis aut iustus aliquis propter fortunā. Virtus & felicitas igiŕ eadē unius hominis & unius ciuitatis. Vita philosophi cōtemplantis longe melior, q̄ in administratio ne ciuitatis occupati, quod liberior sit sui q; ipsius gratia: modo non sit penitus ab actione remota, sed ab actione quæ ab alijs & exterioribus rebus dependeat, quæ admodū seruilis est. Sed actio interior & ex se sumpta cū philosophia cōuenit, Veluti Architectus qui nihil externū agit, mēte tantū & cogitatione operi præst. Deus quoq; nō ipse penitus sine actione, sed sua & propria. Ab eo autē q̄ nihil penitus agit, præclari nihil fieri potest. Disputat insuper de magnitudine ciuitatis, dicitq; non eam esse magnā quæ tantū abundet hominibus, sed ciuibus eo numero quo satis sit ad bene uiuendū secundū politicam societate. Agrū deinde iubet eligēdum esse fertilem, Situmq; urbis qui non possit facile inuadi, & iuxta mare propter cōmeatum opportunitatē. Deinde de qualitatibus locorum narrat. Qui enim circa Europam & in frigidis habitant locis, animo quidem præsentis sunt, ingenio uero crasso, quapropter liberi sunt & indomiti. Asiatici uero cōtra ingeniosiores & timidiore, ideo subditi. Greci autem in horum medio constituti utriusq; gentis naturam sapiunt: hinc animum, inde ingenium sumunt: ideo & liberi perseuerant, & optimis remp. regunt institutis, aptiq; alios regere. Quapropter ingeniosos pariter & animosos esse oportet quos legislator dispositurus ad ciuitatem est. Nam animositas & audacia uirtutis amorē parit, in eaq; parte consistit ubi amor: signū est quod erga amicos à quibus decipimur aut iniuria afficimur, magis quàm ceteros irascimur. Post hæc opifices & mercatores dicit esse necessarios in ciuitate: non tamen ex ciuibus. Nam ocīū ijs qui reip. uacant esse oportet. Sed & bellatores, & cōsiliarios, & sacerdotes esse necesse est. Primos iuuenes. Secundos senes. Tertios honoratiores, qui rebus gestis floreat, ac domi conquiescant. Cultores agrorum & uillici serui esse debent, & diuersa à ciuibus nationis. Præterea pusillanimes, mēte obtusi, & corpore robusti, sic utiles ad opus erunt, & nihil rerum nouarū ex eis timeri poterit. Docet deinde publica & priuata constitui ædificia: & syssitia, id est, conuiuia publica ubi constituentur. Ad flatus præterea oriētis seu aquilonis ut salubrius, ædificanda ciuitas. Si tyranni imperio, arx constituatur, & in arduo loco: Si liberi, in planitie: Si optimatum, inter utrunq;. Duo sunt quibus agitur bene. Vnū propositum finisq; recte agendi, alterū eas res inuenire per quas finem eum cōsequamur. Nam cum omnes cupiant felices esse, beneq; uiuere, alijs quidem facultas adest, quibusdā uero nequaquā, siue ob fortunā aliquam, siue ob naturā: quapropter ad bene beateq; uiuēdum adiumento est opus nōnullis. Bonus autē & euentus & actio & usus uirtutis perfectus simpli

De statu populari.

Ex agricolis administratio Opifices & mercatores inutiles ciues.

Aduena & spurij.

Vectigal ciuitatis superabundans egenis distribuendum.

Vita philosophi melior q̄ occupati in repub.

Situs urbis iuxta mare.

De qualitatibus locorum.

Opifices & mercatores qui nō sunt ciues. cultores agrorū serui sint.

Boni natura,
moribus, ra-
tione.

Qui præstat
uirtute prin-
ceps in repu-
deligendus.

De bello

Ad negocium
fortuna est or-
pus, ad ocium
philosophia.
De matrimo-
nio.

De institutio-
ne puerorum

Theodorus
Tragædus

Ocium nego-
cio præstat.
Musica
Literæ
Graphice

De gymnasti-
ca moderata.
Laconum fer-
ritas.

Laus Musicae

citer est intelligendus, nō autē ex suppositione, hoc est ex necessitate aliqua. Boni insuper & studiosi fiunt ob tria, naturā uidelicet & morem ac rationē. Cætera quidē animalia natura uiuunt, nōnulla moribus & cōsuetudinibus. Homo etiam ratione, qui saepe cōtra naturam contendit. Sed longe hæc tria simul esse utilius fuerit. Fas præterea in ciuitate omnes participes esse imperij: quanquā si cōstaret aliquē cæteris uirtute antecellere, ut heroēs: hic omnium cōsensu princeps cōstituendus. Qui uult quandoque imperare, oportet ut ipse prius subijciat dum iuuenis est, discatque parere senioribus. Cū bellum sit pacis gratia, negociū uero ob ocium, utilia ob honesta, actio denique ob contemplationē, ad hæc tanquam ad finem legislatorē respicere decet. Quapropter ille magnopere laudandus, qui bellum gerere aut uincere docet: nam exercitum potentissimū habere oportet: non ut in seruitutem alios redigamus, sed ne ipsi redigamur. Virtutes quoque alijs alia propria. Ad bellum & negociū fortuna opus, ad ocium Philosophia. Ad utrumque teperantia & iustitia. Prior legislatoris cura corporis, quæ animi ordinandi sit, & appetitus quæ rationis: quæ corpus in generatione antecedit animā, & partem rationalem ea quæ rationis est expers. Argumēto sunt pueri quibus statim insit ira & concupiscentia. Ratio autē & mens tantū prouectis. Quapropter legislator ante omnia matrimonijs uocabit, ne ea ætate coniungantur qua simul cessant, quæ erit uiro LXX. mulieri L. annorum. Item ne iuuenis nimis, quæ fetus mente & corpore minus ualent, & incōtinentiæ uitijs adsuescunt. Ætas cōmoda uiri xxxvi. Fœminæ xvij. annorum. Ætas senilis prope lxx. inualida ad procreandum. Sic demū occurritur multitudini filiorū quæ nimis excrescit, paucosque natos educare cōmodius ad institutionē, tum ad reip. salutem esse uidetur. Infantes adsuescēdi laboribus, duraque uitæ, ut natura sint robusti, ex quo in quibusdam locis frigida statim demergunt. Prohibendū quoque à turpibus collegijs: ea enim diligimus natura quæ prius nobis occurrunt, præsertim ne spectatores iamborū aut tragœdiarū fiāt. Theodorus tragædus nulli cōcedere uoluit, ut ante se ageret quauis uili histrioni, quasi magis faueant auditores illis quos primo audierint. Quapropter oportet à pueris omnia procul lasciua ne audiant amouere, neue turpes imagines spectent. Ætas idonea disciplinis septēnis est, ex quo per hebdomadas diuidenda disciplinæ ratio, ut à septimo usque ad xiiij. annū. Inde politiæ usque ad xxi. Libro VIII. Legislatori circa iuniorū disciplinā maxime uacandum, quæ ualde necessaria est, nec tam priuata de causâ quæ publica, quā ipsi reip. membra sint. Quapropter abducendū sunt à mechanicis & his artibus omnibus quæ ea producunt, & corpus liberorū cōficiunt: nominat aut quatuor in primis ediscendas, literas, gymnasticā, musicā, graphicē. Quæ ualde refert cuius gratia discantur. Nam ex fine etiam quæ liberales dicuntur sordidæ fiunt. Ociū enim negociō præstat, magisque appetitur quæ finis sit, illud uero ad finē: & in ocio felicitas & uita beata, in altera arumina & labor. Musica igitur ediscēda non tanquam necessaria, sed ocij gratia siue ioci, eius uidelicet qui nō finis sit sed ad finē, & animi gratia ex labore recreādi. Per literas autē cæteræ disciplinæ ediscuntur. Graphice, id est, pictura præcipitur, nō ut in mercatura suppellectilis, aut instrumenti alicuius mens occupetur, sed potius ut ex illa inspicere possit corporū pulchritudinem. Nō enim fas est ingenuis semper cōtemplationi actionique: quanquam honestissimis studere. Gymnastice etiā iuuentutē ac bonā corporis habitudinē disponit, quanquam in hac parte feraciora Laconū exercitatio ac patiētia uitāda, quæ nihilo meliores ad bellū præstat, quā multi sint strenui proteruique in grassationibus & cædibus, in arte tamē militari nihilo fortiores. Honestas nō feritas in certaminibus præferenda: nam neque lupus neque bestia alia honestū periculū pugnādo subit. Itaque feritas Laconū non causa uictoriæ, sed quæ ipsi exercitati contra nō exercitatos pugnāt. Quapropter haud graues pubescētibus exercitationes iniungendæ, ne corporis nutrimento augmētōque officiat. Post pubertatē annis tribus tantū ciuili disciplinæ intendant omissis corporis laboribus, quæ utrique uacare cōmode nequeant, quum alterū ab altero impediatur. Firmatis iam robore ac uiribus maiores addendi labores. Post hæc de Musica multa differit, probatque inter disciplinas eam esse recipiendam, quæ quietis ac oblectamenti causa sit, & animi tristitiæ medicina, mētemque rhythmis ac numeris ad uirtutē cœlestiaque extollat: quā si quis eodē modo quo cupit ad moderationē & harmoniā inflexerit, iræ, gaudij, spei, cæterorūque animi motuū decorū retinebit. Quæ quidē modeste ediscēda, ne impedimentū cæteris rebus ciuilibus ac bellicis adferat. Denique in rebus agendis iuuetus exerceatur, quarum sint postea boni iudices, quæ iudicium in exercitatis maxime sit. Senibus corporis actio minus endæ, quæ & gaudere & recte iudicare, per iure suo possunt ob doctrinā in ipsa iuuetute pceptā.

In Oeco

IN OECONOMICA

De Oeconomia Aristoteles breuem admodum edidit tractatum, quod hanc sibi laudem à Xenophonte præreptā uiderit. Differit tamen in hanc sententiā. Oeconomia & politica inquit, differunt nō solum quantum domus & ciuitas (Hæc enim eis subiecta sunt.) Sed etiam quod Politica ex multis principibus est, Oeconomia uero monarchia. Prima igitur in hac hominum cura ac diligentia circa coniugium. Societas enim ab ipsa natura maris & foeminae maxime conciliatur, ut nō solum sit hominibus, sed etiam bene sit, nec solum naturæ causa sed etiā utilitatis. Qui enim uiribus ualidi imbecillos iuuant, rursus ipsi debiles in senectute ab illis quandoque sustentantur. Huc accedit etiā, quod quādo numero prohibemur à natura, saltem specie perpetuos esse assectamus. Diuersa tamen conditione procreati simul iunguntur ad stabiliorem uitæ usum. Nam foeminae timiditas maior ob res domi custodiendas. Viris audacia ob fortitudinem & res foris parandas. Foeminis item charitas maior ac paciētia ad filios nutriēdos, uiris sapientia ad erudiēdos. Possessionū post hæc diligentia adhibēda, quarum prima est homo, quæ propter seruos ante omnia studiosos parare oportet. Eorū species duæ. Curator seu uillicus qui alijs præsit, & operarij. Seruis itē uini parū aut nihil dare oportet: uini namque potatio uel liberos probrosos facit. Alimēta quæ sat fuerint operarijs dentur. Sine mercede subiectis imperare nō ualemus. Merces enim seruorū cibus. Operis uero adhibere nec ualde timida, nec ualde fortia seruitia: quod hæc non facile obtēperantia, illa uero nō facile perseuerantia in labore sunt. Omnino autē labori tempus & præmium statuendum. Oeconomus præterea ad rem tuendā modi sunt quatuor. Primū parare, deinde partū tueri, sine quo nihilo magis parare iuuat, quā in uas fundo carens aquam haurire: præterea prudentem esse ac diligētem. Nullus enim res alienas æque tuet atque suas. Ex quo Porus interrogatus quid maxime equū saginaret, oculus inquit, dominicus. Libys etiam rogatus quod optimū latamen, uestigia respondit dominica. Ideo Socrates dicere solebat, dominū ante seruos exurgere, & ultimū ire cubitū oportere. Surgere enim noctu & ad ualitudinē, & ad Oeconomiam, & ad philosophiā denique cōferre. In libro autē ij, dicit optimū Oeconomū non ignarum esse debere moris locorum circa quæ negociatur, sed natura ingeniosum mente uero iustū ac laboriosum. Oeconomiam omnino quatuor, Regiā, Satrapicā, Politicā, & priuatā. Regiæ autē prouentus species quatuor, circa monetā, circa importatā & exportatā, uti sunt Portoria, circa sumptus quum cōpendio fiunt ac res uice pecuniæ dentur, æstimationeque ubi expediat magis quæ numerato impensæ fiant. Satrapicæ prouentus species sex, ex terra quam decimā uocant, ex locorū ubi dominatur metallicis, ex terra & agro nascētibus, ex mercatoribus, ex pasturis decima item appellata. Sexta ex alijs uarijs. Tertiā œconomiam species politicā, id est, ciuitatis. Huius uetigal optimū ex ijs quæ in loco proprio gignuntur: deinde à mercaturis, post hæc ἀπὸ τῶν ἐγκυκλίων. Quarta & ultima priuatī hominis, quæ quidem anomala, id est, absque norma existit: quæ nō ad unam tantū intentionē illi Oeconomia exerceatur. Est insuper omnium minima ob breues prouentus & expensas. Huius optimū uetigal ex terra primū, id est, agricultura quæ omnium est parens. Hinc enim magis secundum naturā res nobis acquiruntur. Deinde ex alijs rebus. Tertiū ex argento, præter autē omnia parcere superfluis, & ne maiores sint prouentibus expensæ. Post hæc prosequitur Aristoteles cōnumerare populos ac reges eos qui calliditate nouas artes uetigalis & rei parandæ sibi inuenerunt. Quæ pars adhuc in Latinū sermonem (quod sciuerim) cōuersa nō est. Byzantijs Pharmacopolarū & Funambulorum eorumque qui miranda faciunt, & his similiū artiū, tertiā partem publico dare iusserunt. Item existente lege nō esse ciuē nisi ex utroque parente ciue natū, cōcessere xxx. Mnas tribuenti ciuē esse tantum ex altero. Antisthenes Atheniēsis in magna Atheniensium necessitate cōsuluuit, ut Dionysia quæ magna expēsa celebrare cōsueuerunt, supersederent: ac Dionysio uouerēt anno futuro duplicia fieri. Cypsellus Tyrānus Corinthius uouens Ioui offerre bona Corinthiorum si ipsorū potiretur, Decimas tantum eorū possessionū in annos decem dari iussit, hoc pacto & uoto satisfecit, & eorū substantiā ex magna parte seruauit. Lygdamus Naxeus cū exulū bona nullus auderet emere ipsis exulibus reddidit possessionē: suppellectilē uero resque preciosas siquæ aderāt eisdē uendidit, seu alijs descripto nomine. Hippas Atheniensis tyrānus in augendo uetigali mira cogitauit, ut qui domos haberēt prominentes & uiam occupantes, præterea portas extra aperientes, quod erat honoris, uendidit dominis, Monetam quoque iussit

Coniugium

Inter possessi-
ones primum
seruitia.Quæ œcono-
mo sunt opus.Oeconomie
quatuor.Exempla prin-
cipum in ex-
quirenda pec-
unia.Antisthenes
Atheniensis.
Cypsellus
Corinthius.
Lygdamus
Naxeus.
Hippas
Athenien-
sis.

PHILOLOGIA

- minori cōmutari, quam à se coactam rursus in pristinā aestimationem reduxit. Nauarchis & Demarchis publicis officijs & muneribus uacare, si pecuniam tribuissent. Idem cuilibet in sacrificio Palladis uouenti unū obolum imperauit. Idem & cuilibet puero nascēti fecit. Lapsā cenī indigentes pecunia multa coegerunt nauigia frumētī priuatorū, uendideruntq; pluris q̄ illi cōstituerant: atq; hoc modo preciū iam constitutū dominis reddiderunt, reliquū ipsi sibi retinuerunt. Lacedaemonij, Telminensibus amicis pecuniā in reditū patriā rogantibus iusserunt seruos & ueterina unā diem ieiunare, impensamq; hanc dare Telminēsis. Cyziceni tumultuantes ac populo diuitibus praualete cū militibus pecuniā deberēt, in penuria, statuerunt ut omnes diuites capti ac damnati capite, tantū exilio plecterētur, si pecunia se redemissent. Chij legem tulerūt ut debita priuatorū omnia publice describerent, eaq; exegerunt in patriā necessitate, creditoribusq; scenus quousq; fortē redderent exsoluerunt. Cordaulus magister equitū Mausoli regis iter faciēs per regni fines donis plurimis & diuersis, etiā porcis, uitulis, ac his similibus cumulatū, munera nominaq; dantiū iussit scribi, dātibusq; mandauit ea nutriri donec usus tēpus adueniret. Idem finxit regē uelle comas incidī q̄ his opus haberet, effecit ut iuuentus quæ studebat comæ & elegantia, data pecunia cū eo transigeret, edictūq; uitaret. Aristoteles Rhodius praefectus Phocensiu uidēs in duas partes multitudinē diuisam, alteri adherēs parti dixit, alterā multa ipsi promississe uti potiret, alterius, se autē noluisse auscultare q̄ beneuolentior huic esset: hoc illi audiētes obtulerūt ei quod uoluit. Eodem modo & cū altera egit deinde parte. Post hęc inuicē eos cōciliauit. Clazomenij debētes militibus xx. talenta à diuitibus ea receperūt, datis totidē talentis ex ferrea moneta quā percusserūt. Selymbriani indigētes pecunia lege prohibēte triticū exportari, & fame existēte circa: ipsi autē frumēto abūdantes, cōstituere priuatos dare ciuitati frumentū certo precio, sibi seruato quantū in annū satis esset: deinde preciū terminātes potestātēq; extra mittēdi facientes pecunia simul & frumētī usu abundauerunt. Dionysius Syracusanus uolens cogere pecuniam finxit Cererē sibi apparētem iussisse omnē ornatū muliebrē offerri in tēplo. Itaq; prius ipse suarū obtulit. Deinde idem facere ceteras coēgit, ne dea ipsis tanq; sacrilegis irasceretur. Demū coacta omnia ipse abstulit tanq; à dea mutuatus. Peracto aliquāto tempore mulieribus ornatū recuperare uolentibus, pristinū permisit si certum aurū dea offerret. Idem describi iussit orphanorū substantiā, & qui illam detinerēt, eoq; modo usus est donec illi ad aetate uenissent. Idem Rheginis captis atq; direptis permisit libertatē: si certū aurū numerū publice atq; priuatim ei darent. Itaq; illi hac spe sollicitati, reliquū quod occultauerāt proferunt, eiq; dederunt, ille nihilo magis promissis stetit aut eos liberauit. Mendei cū aduersus Olynthios dimicarent abūdantes seruis & indigentes pecunia, iusserūt ciues mare & scemina tantū seruis sibi retentis, reliquorū usum ciuitati praberēt. Timotheus Atheniensis bellum gerēs aduersus Olynthios deficiente argento as incisum militibus diuisit, iussitq; pro argēto usum in exercitu prabere. Mercatoribus autē aliō proficiscētibus edixit ex eadē moneta spolia emere pro quibus argentū reportaret. Idem expugnans Samū, fructus ex agricultura omnis eis uendidit, qui militū stipendijs suppeditauere. Didales Persa militibus tumultuātibus, ac stipendia postulantibus in exercitu, in cōcione dixit ei nō deesse pecuniā, uerum in quodā loco quem nominauit esse, finxitq; iumenta plura onerata argento atq; cōtectā: deinde unum tantū cum argēto disco aperto pramisit. Quod cōspicatus exercitus in spem uenit: at ille, inquit minime exoluere stipendiū oportere donec Amasum peruenissent quō tendebat, eratq; iter plurium dierum ac hyemale. Atq; hoc modo usus est interim exercitu tantū necessaria prabendo. Iphicrates Atheniensis Cotyi Thraci congreganti exercitum in pecuniā inopia cōsuluī imperare subditis, ut quilibet tris tritici modios pro eo sereret, ex quo ille magnam uim frumētī cōgregans cum mercatoribus pecunia commutauit. Cotys idem rogauit Corinthios pecuniā mutuā in congregando exercitu, quod negantes iterum rogauit mittērent aliquos ciues, quibus ipse custodiā quarundā arcium & oppidorū uti fidelioribus tradere uolebat: quo facto eos ciues in custodia detinuit, donec coēgit eos mutuū quod rogauerat dare. Cleomenes Alexandreus Aegypti Satrapa, cum ex suis quidam per Nilum nauigans à Crocodilo esset arreptus, sacerdotes eius loci postulauit, ut ob ultionem hos uenerentur: illi qui sacros habent Crocodilos, magna ui pecuniā sese ab hac iussione redemerunt. Alexander Macedo uolens prope Pharum ciuitatem habitari illucq; emporium quod Canobi erat unā cum sacerdotibus transferri, illi ne hoc cogerentur pecunia transegerunt.

Stabelbyus

Stabelbyus rex My
 non plus priuat
 accepit daturum
 stipendium pete
 ueratis adfere
 erat: quibus pro
 quibus gratia mol
 in uide collegia cōm
 na impiternz. Qui
 responderentur. Qu
 bei cōmutari. Deni
 prae pecuniz. Ste
 lio dicebat domi
 naq; custodiētibz
 quibz extra per lege
 are domino liceat. C
 Pimus. In qua sup
 Culo. Quæ maxim
 miferitios sum
 uerz terea plur
 am solum ine
 atq; ac uectiga
 lege tolerabilem
 amū que inficiat
 etū que domesti
 bus repub. Bern
 quidam copiose
 in hac disciplin
 trigamus. Offici
 Cocus, Dulciani
 u oblonium in rep
 la Pragustator qui
 portandis prater do
 Cubicularius à poco
 gnoltes. Dillignator
 magister. In marmor
 ge dillignator. Loca
 gnatorem decorat fur
 no putuerim. Desig
 Quid nunc non desig
 ca theatri designauit.

R.
 ERO E
 deduxit
 lectica r
 Ambiti
 latisq; e
 tate. Pnylicam ab se
 bidius hanc inuola
 um Ramundi. Is e

Stabelbyus rex Myforum debens stipēdium militibus, duces eorum cōgregauit, monuitq; non amplius priuatis opus habere, sed ducibus. Itaq; stipēdium quod militibus debebat eis se recepit daturum, modo missos faciant milites: quod illis facientibus, ac procedente tempore stipendium petentibus respondit, neq; tibicinē sine choro, neq; ducē sine exercitu aliquid utilitatis adferre. Iussit igitur illos discedere. Huiuscemodi ergo Aristoteles exempla connumerat, quibus profecto nostrorum ingenia minime cedunt, si consideremus quæ principes quæstus gratia moliantur. Vt alia omittam, quæ Xistus, quæ Innocentius pontifices noua in urbe collegia cōmenti sunt, unde breuem utilitatem præposuerunt decori atq; libertati curiæ sempiternæ. Quid Laurētius Medices Florentiæ inuētis albīs quadrantibus quæ portorijis penderentur. Quid Neapoli Ferdinādus rex in belli necessitate chartea moneta iussa rebus cōmutari. Deniq; tot impudentissime non solum populis, sed sacerdotibus quotidie imperatæ pecuniæ. Stobeus in Collectaneis sapiētum dicta de Oeconomia breuissima ponit. Solon dicebat domum honestam sibi uideri in qua res possessæ neq; possidentibus iniustæ, neq; custodientibus difficiles, neq; augentibus pœnitēdæ sint. Bias, in qua talis est dominus qualis extra per legem. Thales, in qua ita probe sint omnia disposita, ut plurimum in ea uacare domino liceat. Critobulus, in qua dominus plures habeat sui amantes, quàm timentes. Pittacus, in qua superfluorum nihil requirens, & necessariorum nihil indigens dominus. Chilo, Quæ maxime imperio similis sit ciuitatis. Musonius maxime uituperat in Oeconomia superfluos sumptus luxumq; ac uasa argentea, aurea triclinia, lectos eburneos, cedrinas mēlas: præterea plures quàm oporteat seruos & ancillas, epulas item sumptuosiores: quibus rebus non solum inepti efficiuntur, sed iniusti & auari, quum pro his comparare multas oporteat opes, ac uectigal magnum, quod nisi per iniustitiam dari non potest. Delicijs insuper longe tolerabiliorem morbum esse dicit, quod is corpus tantum corrumpat, illæ uero corpus animumq; inficiant. Antiphon ita rem Oeconomicam describit, ut uxorem uelit domui rebusque domesticis conseruandis præparandisque præesse: uirum autem foris in agro, in foro, in repub. Bernardus noster non inutilem & ipse de Oeconomia tractatum adidit, ubi pascendam copiose quidem familiam, citra tamen delicias iubet. Reliqua uero ac pulcherri- ma in hac disciplina qui cupiat uidere, eum ad Xenophontis Oeconomicum quem conuer- ti relegamus. Officia domestica apud ueteres fuerāt, Dispensator, Condu, Promus, Atrien- sis, Cocus, Dulciarius qui confectiones præparabat. Structor qui conuiuia, Chironomon qui obsonium in repositorijs secabat. Iuuenalis, Spectas & Chironomonta uolanti Cultel- lo. Prægustator qui libabat. Præterea Medicus, Iatralapta qui unguētis aut pharmacis præ- parandis præerat domino siue lauanti siue agrotanti, id nunc officium Aromatarij usurpāt. Cubicularius, à poculis, à memoria, ab epistolis, à libellis, à studijs, uestiarius, ianitor, Ana- gnostes, Dissignator. Is erat & publicus, & priuatus principum, qui nunc Cerimoniarum magister. In marmore Romæ. C. Verres Eros dissignator Cæsaris Augu. & in Plauto, Sur- ge dissignator. Loca enim & in ludis, & in funeribus, cuique constituebat. Horatius, Dissi- gnatorem decorat funeribus atris: quāquam omnes designatorem legunt, quod male omni- no putauerim. Designare nanque aliquid est mente disponere, ut Terentius de adolescente: Quid nunc non designauit is mali: seu etiam aliquid in adificando ordinare, ut Liuius: Lo- ca theatri designauit.

Stabelbyus
rexRecentiorum
exempla.Sapientum di-
cta de Oecon-
omia.

Musonius

Antiphon

Bernardus

Chironomō,
Prægustator
Iatralapta
Anagnostes
DissignatorHor. e.
Designare.R. VOLATERRANI COMMENTARIORVM
VRBANORVM LIB. XXXVII.

IN LIBROS DIALECTICAE.

NENO Eleates primus hanc philosophiæ partem ad uerborum contentionem deduxit, ne dicam inquinauit, quum planè ex Epicuri sententiâ res naturæ dia- lectica non opus habeant, multoq; minus theologia, ut ait Hieronymus. Ambitionis commenta sunt omnia, ut scientia difficilior cognitu putaretur, satisq; constat ipsum quandoque Aristotelem gloriatum apud Alexandrum fuisse, Phylisicam ab se aditam neminem esse satis intellecturum. Neoterici uero multo am- bitiosius hanc inuolucris & ænigmatibus postea distorserunt, ut iam sphinge opus sit ad ar- tem Raimundi. Is enim uir Gallicus sublimi doctrina sub Ioanne **XXII**, alia quoque

Raimundus

BB 4 obscuriora